
מעמד האישי של בני העדה האתיופית (הפלאשים)

הרב אברהם חיים שרמן
חבר בית הדין הגדול לשעבר

מעמדם האישי של בני העדה האתיופית ("הפלאשים")

ראשי פרקים

1. מעמדם האישי של בני העדה האתיופית ("הפלאשים")..... 1
2. א. דעת הרדב"ז והמהריק"ש..... 2
4. ב. דעת גדולי זמנינו..... 4
4. 1. הגאון ר' משה פיינשטיין..... 4
8. 2. הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג..... 8
9. 3. הגאון ר' אליעזר יהודה ולדנברג..... 9
12. 4. בד"ץ העדה החרדית..... 12
13. 5. מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל: הגרא"מ שך, הגרי"ש אלישיב, והגרש"ז אוירבך..... 13
14. 6. הגאון ר' משה שטרנבוך..... 14
17. ג. עיון בהחלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל..... 17
17. 1. החלטת מועצת הרבנות הראשית..... 17
17. 2. נימוקיו של הרב הראשי לישראל, הרב אברהם כהנא שפירא..... 17
19. 3. נימוקיו של חבר מועצת הרבנות הראשית, הרב שאול ישראלי..... 19
21. 4. עיון בהחלטת מועצת הרבנות הראשית..... 21
23. ד. עיון בדעתו של הגר"ע יוסף זצ"ל..... 23
23. 1. תשובתו של הראשון לציון, הגר"ע יוסף זצ"ל..... 23
28. 2. עיון בדעת הגר"ע זצ"ל..... 28
31. ה. עיון בדעתו, של הראשל"צ, הגרש"מ עמאר שליט"א..... 31
31. 1. דעתו של הגרש"מ עמאר בעניין יוצאי אתיופיה ועדת הפלאשמורה..... 31
32. 2. עיון בדעתו של הגרש"מ עמאר שליט"א..... 32
34. ו. מכתב רבני הציונות הדתית..... 34
34. 1. נוסח המכתב..... 34
34. 2. ביקורת המכתב..... 34
35. ז. מעמדם וסמכותם של גדולי הדור בעניינים הנוגעים לכלל ישראל..... 35
35. 1. חובת ההתייעצות בעניינים הנוגעים לכלל ישראל..... 35
41. 2. סמכותם המוחלטת של גדולי הדור בעניינים אלה..... 41
43. ח. שכרה של שמירת קדושת עם ישראל..... 43

בלבד. הלכך, זה שקנה העבד החבשי, כיון שנתברר לו שהוא יהודי, אין זה אלא פדיון שבויים, לא קנין עבדים! והמצווה הייתה מוטלת על כל ישראל לפדותו, כדי שלא ייטמע בין העכו"ם... וכיון שקדם זה וקנה אותו, זכה הוא במצווה רבה, אבל אין לו דין עבד כלל אלא יוצא כל זמן שירצה, והרי הוא כשכירו ולקיטו... ואף על גב דאיכא ספק אחרינא, שהרי כל אלו החאבישיש הדרים בארץ כוש, הם מתנהגים כדת הקראים, שהם צדוק ובייתוס, ואין אנו מצווים לא לפדותם ולא להחיותם, מ"מ מסתברא לי, דהני מילי, אלו שהם דרים בתוך הרבנים, ורואים דברי חכמים, ומלעיבים ומלעיגים עליהם, על אלו ועל כיוצא בהם אמרו, מורידין ולא מעלין, והם המשפחה הארורה אשר כתב הרמב"ם ז"ל, **אבל אלו הבאים מארץ כוש, הם משבט דן בלי ספק²**, ומפני שלא היו ביניהם

השבטים ואמרו: קומו והילחמו עם רחבעם ועם ירושלים. אמרו לו: למה אנחנו נלחמים עם אחינו ובן אדונינו דוד מלך ישראל ויהודה, חלילה וחלילה... לבסוף נתנו עצה לילך למצרים, ולא על הדרך שהלכו אבותינו וכן לא להחריבה, אלא כדי לילך לעבור לנהר פישון לארץ כוש... והגענו לארץ כוש, ומצאנו אותה ארץ טובה ועשמה, ובה שדות וכרמים גנות ופרדסים. ולא מנעו לבני דן לשבת עמהם, כי בחזקה לקחו את הארץ..."

באוצר מדרשים שהוציא הרב אייזנשטיין (עמוד 21), הביא מדברי רב צמח גאון לאנשי קירואן, ששאלוהו על דברי אלדד הדני, ובהם הוא מקבל מסורת זו:

"וכיון שראו בני דן שהיו גיבורי חיל שהתחיל מלך אשור לשלוט בישראל, יצאו מארץ ישראל לכוש וחזו שם, להיותה ארץ גנות ופרדסים שדות וכרמים, ארץ רחבת ידיים מלאה כל טוב, ונתנו לבם לעבוד את ה' ביראה, ולעשות כל מצותיו

א. דעת הרדב"ז והמהריק"ש

בשנים האחרונות עלו ארצה, חלק מבני עדת יהודי אתיופיה, המכונים "פלאשים"¹, ובעקבות מאורע מצער שאירע עמהם השבוע, התעוררנו לדון במעמדם ההלכתי.

ראשון הפוסקים שעסק בעניינם, היה רבינו הרדב"ז (שו"ת רדב"ז חלק ז סימן ה):

"שאלת ממני אודיעך דעתי, **במי שקנה עבד חבשי מאותם היהודים הדרים בארץ כוש, איך יתנהג עמו**, אם יוצא בשש או לא, וכל הדינים הנוהגים בעבדים, אם נוהגים בו או לא?

תשובה: לא מצינו עבד עברי, אלא מכרוהו ב"ד בגנבתו, או מוכר עצמו. ואין אדם רשאי למכור את עצמו, אלא א"כ העני ביותר, ואפילו ליתן לבע"ח, אינו יכול למכור עצמו, אלא א"כ צריך לאכלן

¹ קהילה זו מכונה גם בִּיתָא ישראל, שהן הקהילות היהודיות במדינות האתיופיות אמהרה ותיגראי. בשני מבצעים סודיים הועלו יהודי אתיופיה לישראל. הראשון 'מבצע משה', שהגיע לשיאו בשנים תשמ"ג – תשמ"ה, ובו עלו קרוב ל-20,000 יהודים. והשני, מבצע שלמה, שנערך בחודש אייר תשנ"א, ובו עלו עוד 14,087 יהודים מאתיופיה לישראל. 4,000 נוספים, שלא הספיקו להגיע למחנה ההמתנה באדיס אבבה, הועלו בחודשים שלאחר מכן.

² מקורה של מסורת זו היא בדברי אלדד הדני, שלדבריו, ירד שבט דן בעת פילוג המלוכה בימי בית ראשון, דרומה למצרים, ומשם לכוש היא חבשה, ואלו דבריו [כפי שהביאם הרב מנחם ולדמן במאמרו בכתב העת "תחומין", כרך ד, עמוד 314]:

"...ויש לנו קבלה איש מפי איש, שאנחנו בני דן היינו בתחילה בארץ ישראל... וכשעמד עליהם ירבעם בן נבט, שהחמיא את ישראל, ועשה שני עגלי זהב, ונחלקה מלכות בית דוד, ונקבצו

בקהל, עם הסכמת החכמים נר"ו. והטעם, כי כל קידושיהם הם בעדים, מהם שהם פסולי עדות, וכמו שכונסה כך פוטרה, ואין לחוש אלא לדור הראשון, שהיו קידושין בעדים כשרים, ושמא נתגרשה אחת מאותו הדור אחר שפקרו, בעדים פסולים, והלכה ונשאת באותו גט, שנמצאו הבנים ממזרים. ולא הייתי חושש לחששא זו כדי להסיר שם האומה הזאת, מפני שהיא חששא רחוקה, כי שמא אותם אשר נמשכו אחר צדוק ובייתוס לא היו נשואים נשים, ואם תמצי לומר שהיו נשואים, שמא לא גירש אחד מהם את אשתו, ואם תמצי לומר גירש אחד מהם את אשתו, שמא בעדים כשרים גירש, וכתקון רז"ל, שעדיין באותו הדור לא פקרו לגמרי, כאשר הוא בזמן הזה, אחר שהיו להם מפרשים כענן וחבריו שהטעו אותם. ואם תרצה לומר בפסולי עדות גירש, שמא אותה המגורשת לא נשאת לאחר, ואם תמצי לומר נישאת לאחר, שמא לא ילדה ממנו. ואם תמצי לומר ילדה, שמא סריס או איילונית ילדה. ואם תמצי לומר ראוי להוליד ילדה, שמא מתו בעודם קטנים,

“ואני ראיתי שנים מהם במצרים... ולא יכלו להבחין אם הם שומרים תורת הקראים או תורת הרבנים, כי בקצת דברים היו נראים כשומרים תורת הקראים, במה שאמרו שלא היה נמצא אש בבתיהם ביום השבת, ובשאר דברים נראים כשומרים תורת הרבנים. והם אומרים שמתייחסים לשבט דן.”

אמנם, הוא מעיר על קושי בקבלת מסורת זו:

“זהו מה שראיתי בעיני ואוזני שמענו, אף כי שני האנשים לא היו יודעים לשון הקודש אלא מעט מזער! וגם לשון ערב שלהם, בקושי אנשי הארץ [במצרים] מבינים אותו.”

חכמים בעלי קבלה, תפסו להם פשטי הכתובים, אבל אם היו מלמדים אותם, לא היו פוקרים בדברי רבותינו ז"ל, והיו כתינוק שנשבה לבין העכו"ם. תדע [שאינם שייכים לכת הצדוקים והבייתוסים], שהרי צדוק ובייתוס בבית שני היו, ושבט דן גלה קודם! ואפילו אם תמצא לומר שהדבר ספק, מצוה לפדותם. אבל לענין יוחסין, אני חושש, שמא קידושיהן קידושין, וגיטן אינו כתיקון חז"ל, שהרי אינם יודעים כלל בטיב גיטין וקידושין, [וממילא יש בהם חשש ממזרות].”

העולה מדברי הרדב"ז, שלא היה לו כל ספק ביהדותם של העדה האתיופית ובמצוות הצלתם, אלא שהסתפק בעניין הגדרתם כקראים וכשרות ייחוסם.

אמנם, בתשובה נוספת (חלק ד סימן ריט), הכשירם הרדב"ז לבוא בקהל, כיון שיש לצרף כמה ספיקות להקל:

“מ"מ מודה אני, שאם היו מסכימים כולם לבא לדת חברות, ולקבל עליהם קבלת רז"ל להיות כמונו, הייתי מתירם לבא

באהבה, והועיל להם כי נכתרו בשני כתרים בתורה ומלכות, באשר סיפר ר' אלדד הדני זה.”
כמו כן, הרבה ראשונים ופוסקים, הביאו הלכות שחיטה בשמו של אלדד הדני.
אמנם, האבן עזרא (שמות ב, כב), לא האמין לסיפורו:
“כלל אומר לך, כל ספר שלא כתבוהו נביאים, או חכמים מפי הקבלה, אין לסמוך עליו, ואף כי יש בו דברים שמכחישים הדעת הנכונה. וככה ספר זרובבל, וגם ספר אלדד הדני, והדומה להם.”

רבי עובדיה מברסנווא, שעלה לירושלים מהעיר ברמינורו שבצפון אימליה בשנת רמח (לפני יותר מחמש מאות שנה), כתב באיגרתו לאביו, על מפגש שהיה לו עם שניים מהיהודים החבשים במצרים, וגם הוא מביא את המסורת המייחסת אותם לשבט דן:

ולהחיותם, כי משבט דן הם, ולא למדו מצדוק ובייתוס".

גם המלבי"ם, האמין ביהדותם ועודד את הצלתם, כפי שפורסם בזמנו³.

ב. דעת גדולי זמנינו

1. הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל

אמנם, מחקרים⁴ שנעשו בדורות מאוחרים יותר, העלו, שאין האתיופים משבט דן, אלא הם גרים שהתגייירו שלא כהלכה, ואם כן דינם כגויים⁵.

שבפיהם, באו לחבש בימי שלמה המלך, עם מנילך "בנו של שלמה". אגדה אחרת אומרת, שהם מיהודי ייב שבמצרים העליונה, שעזרו לייסודה של מלכות אתיופיה הקדומה באכסוס, זאת אומרת [שבאו] אחרי החורבן הראשון. ואגדה שלישית (שאף אחד מן החוקרים אינו מזכירה) מספרת, שהם מן החסידים שברחו מישראל למצרים, כשהמלכות החשמונאית נהפכה לצדוקית. מן האגדה הראשונה לשנייה, יש הפרש של 450 שנה בקירוב, ומן השנייה לשלישית כ- 500 שנה. לדעתי, דווקא משום כך, שהמשמעות הוא כל כך גדול, אפשר אולי לקבוע (כך סובר גם אשכנזי), שכל "מסורת" היוחסין של הפלשים, בדויה היא, והיא בנויה רק על הקריאה בספר "יוסיפון" המתורגם לחבשית, ומקודש הוא לנוצרים החבשיים כלפלים, ואשר משמש לספר היוחסין למלכי חבש בכלל. לעומת זאת, ישנן ראיות ברורות, שהם אינם מורע ישראל כלל וכלל, אלא באיזה זמן מן הזמנים, קבלו עליהם מצוות מסוימות של תורת משה רבינו עליו השלום, על ידי השפעות שונות, אם מיהודי תימן, או מיהודים נודדים שהתגלגלו למדינה זאת.

איך שלא יהיה, הקבלה הזאת [של מצוותיהם], היא מסולפת ומטורפת. ראשית, אי אפשר להבדיל את המיפוס הפלשי מן המיפוס החבשי בכלל, [כיון ש] גם במיפוס החבשי הנוצרי, אפשר

ולא הגיעו לכלל בנים. ואם תמצי לומר, הגיעו לכלל בנים, כל אחד מהנמצאים עתה יכול לומר, איני מהם, וכל אחד מותר לבא בקהל לבדו.

כללא דמילתא, דכיון דאין האיסור מבורר, אם היו מסכימים כולם לשוב אלינו, ולקבל דברי חברות, הוה ממטינא שיבא מכשורא בכלל חברי, להתיירה (את האשה שעליה נשאל) לבוא בקהל".

המהריק"ש, תלמידו של הרדב"ז, בהגהותיו "ערך לחם" (יו"ד קנח), חוזר על דברי רבו:

"היהודים החבשיים, אף על פי שנוהגים כמו הקראים, אנו מצווים לפדותם

³ בעיתון הלבנון מתאריך ים אדר תרכ"ה, גיליון 6, עמודים 87 - 88.

⁴ בניגוד לבידור שהיה עד למחקרים אלו, שהסתמך על עדויות בודדים מבני הקהילה.

⁵ דוגמא למחקר כזה, הוא מחקרו המקיף של הרב שמואל בארי, שליח הסוכנות היהודית לאתיופיה, שחקר את מנהגם במשך 16 חודשים. במכתב שכתב למנהל הממונה עליו, ש.ז. שרגאי (והובא במאמרו של הרב מנחם ולדמן, בקובץ "תחומין" ח), הוא מפרט ראיות ברורות, שבני העדה האתיופית אינם מורע ישראל כלל, אלא ב"איזה זמן מן הזמנים קיבלו עליהם מצוות שונות מהתורה, ע"י השפעות שונות":

"לדעתי, לא יכלו ולא יוכלו החוקרים את תולדות הפלשים, לקבוע את מוצאם היהודי של הפלשים, ולהגיד בבירור מי ומה הם, כל זמן שלא ימצאו את הפתרון לשאלה שהציג בשעתו, מר א.ז. אשכנזי ב"ספר הפלשים" שלו: "מהי מהותם הגזעית, הלאומית והדתית של הפלשים"? אנו עומדים עד היום בשאלה זו בלי פתרון, כמלפני חמש מאות שנה בימי רבינו הרב מברסנוורא זצ"ל. החוקרים המודרניים לא יכלו להוסיף כלל וכלל, כדי לתרץ את ספקו של הרב הנ"ל, 'שלא הצליח ללמוד מדבריהם (של שני הפלשים שראה) אם מסורתם רבנית או קראית'.

אכן, אין לסמוך על אגדותיהם של הפלשים, ולקבוע שהם מורע ישראל. יש להם "מסורות" שאחת סותרת את השנייה. לפי אגדה אחת

ועוד: מניין המנהג הזה, שהפלשים מלים גם את הבנות בנות שמונה ימים, וכשיום שמיני חל בשבת, דוחים אותה ליום התשיעי, אם לא ממנהגיהם של כל החבשים, על כל שבטיהם כתותיהם ואמונותיהם? מנהג זה הוא משותף לפלשים, לנוצרים, לקמנטים, ולעכו"ם החבשיים. 3) קביעת המועדים, ופירוש הפסוק 'וספרתם לכם ממחרת השבת' (ויקרא כג, טו) – הפלשים מפרשים את הפסוק הזה לא כרבנים, ולהבדיל לא כקראים. הם אומרים: ממחרת השבת – החג האחרון של פסח, ולכן הם חוגגים את חג השבועות ביב' בסיוון, אפילו לא כדעת ספר היובלות, שקובע את החג בחצי החודש השלישי. יתר על כן: את חג הביכורים "האמיתי", חוגגים הפלשים יחד עם הנוצרים רק ביג' בכסלו, יען שתקופה זו היא זמן ביכור התבואות במדינה זו. ובכלל: הפלשים משתמשים בלוח המשובש החבשי הכללי.

מכל האמור למעלה יוצא, שיש לנו כאן עסק עם שבט חבשי, שקיבל על עצמו באיזה זמן מן הזמנים כמה מצוות מתורת משה, וכוונתם הייתה אולי רצויה, אבל אלו שמסרו להם, סילפו את הדברים בכוונה ידועה.

לקחתי בכוונה אלו שלש המצוות שהן יסוד היסודות של היהדות, ושתיים מהם עוד מלפני מתן תורה, והן הנקודה העיקרית באמונתנו.

לא לקחתי את יתר המצוות, כגון שחיטה ואבר מן החי, הנהוגות גם אצל החבשים [הגויים]. גם איסור גיד הנשה הנהוג אצל החבשים אינו ראה, כיון שגם משפחת המלך "נוגשיה" נוהגת באיסור זה.

שכוונתם של הפלשים הייתה רצויה, אפשר לראות מכך שקידשו שם שמים על אמונתם, כמו שמספרים כותבי הכרוניקה החבשית. אבל הם קיבלו אותה במסולף, וזו לא אשמתם, אלא אשמתם של אלה שמסרו להם את המצוות...

ברור מכל האמור, שהגיוור הזה לא היה על ידי בית דין רבני, והראה – כל המנהגים המוזרים והמסולפים בדברים כל כך ברורים, יסודיים ועיקריים.

בנוגע לקידושין של הפלשים (גם אם נאמר הכל לחומרה, שהם מזרע ישראל ממע, או מבני גרים שנתגירו על ידי בית דין רבני מומחה), אין קידושיהם קידושין כלל וכלל. את זאת בררתי מתוך עדויותיהם של 13 כהני דת של הפלשים

להכיר את הסימנים השמיים, הקווקיים, הניגריים וכו', ואין הפלשים יוצאים מן הכלל. שנית, אין זה מתקבל על הדעת, להאמין לחוקרים הנוצריים, שלפני כמה מאות שנים בלבד עוד דברו הפלשים עברית, והיו להם ספרים בעברית – אחד מהם ראה אפילו ספרי תורה בעברית, והיום, הם מקדשים את התרגום של השבעים בשפת ג'ו [אמהרית], ומן הספרים העבריים ומן השפה העברית לא נשאר להם אף זכר ומנהגים זרים ומוזרים, מסורות מסולפות וקבלות ממורפות יש להם לרוב. והנה כמה דוגמאות:

1) בענייני קידושין, אין זכר בתורתנו הקדושה לשטר, אלא אנו לומדים אותו מהיקש הוויה ליציאה, ובגירושין, כתוב בפירוש: 'וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושילחה מביתו'. אצל הפלשים, כמו אצל כל החבשים, הוא ההיפך: בשעת הנישואין, מקבל החתן שטר מאבי הכלה, ובשעת הגירושין, די לה לאשה כשבעלה אמר לה: 'צאי ולכי לך מהבית ואת מגורשת', כמו המוסלמים.

2) עניין המילה, מצווה שעברה אצל כל עם ישראל, על כל כתותיו, בלי שום שינוי כלל, במשך כל תולדותינו, בלי הפסק. כולם קיימו 'זביום השמיני ימול בשער ערלתו' (ויקרא יב, ג) כמו שציווה ה' את אברהם 'ונמלתם את בשר ערלתכם, והיה לאות ברית ביני וביניכם. וכן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם...וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו, ונכרתה הנפש ההיא מעמיה, את בריתי הפר (בראשית יז, יא – יד). מצווה זו נמסרה מדור לדור, ואנו מקיימים אותה כמלפני כ – 3500 שנה. ופתאום באו הפלשים, ונתנו פירוש חדש ל'זביום השמיני'. הם מלים את הזכרים ביום השביעי! ורק כשהיום השביעי חל בשבת, אז דוחים את המילה ליום השמיני, יען שמילה אינה דוחה את השבת אצלם. והם אומרים, 'שבתוך שמונה ימים חייבים למול', ואם לא מלו תוך שמונה ימים, אז חלה הכריתה רחמנא ליצלן. אפילו בספרים החיצוניים אין זכר לפירוש זה, אף לא בספר היובלות שהוא מקודש אצלם, ועל פיו דרכי חיים כביכול. אבל יש מקור אחר לסילוף זה: ברוב כתבי היד החבשיים כתוב, 'ימל אברהם את יצחק בנו בן שבעת ימים' במקום בן שמונת ימים, והוא בנוי על סילוף אחר, שב"תורת" השומרונים, יש הוספה לפסוק זה של בראשית יז, יד: 'וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ביום השמיני ונכרתה'.

הפעלאשעס. שידוע מה שכתוב בשו"ת רדב"ז חלק שביעי סימן ט', שמשמע מדבריו שמחזיקם כיהודים, אבל לדינא קשה לסמוך על זה, שלא ברור אם הרדב"ז ידע היטב המציאות אודותם, וגם לא ברור אם עד זמנינו לא נשתנה מצבם⁶. אבל לדינא אינם

הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ה סימן א), אכן הסתפק בדבר יהדותם, אם כי הכריע שאינם ממזרים, כתשובתו של הרדב"ז בחלק ד, ושחובה להצילם ולעוזרם:

"הנה כפי בקשתך, באתי בזה לאשר מה שכתבת בשמי לפני כמה שנים, אודות

⁶ הרב גבריאל קטן, ששימש 30 שנה כמנהל מחלקת הכשרות בעיר יבנה, סיפר:

"חמיד ידעתי, שכל עדות ישראל, יש להם אותם תפילין, אותו ציצית, אותה תפילה. אבל בהיותי בכינוסי האתיופים ביבנה, ראיתי, שאין להם לא תפילין לא תפילה ולא ספר תורה ונכסתי לשמוע מה הם מתפללים, ולא הבנתי כלום! מתפלתם. שאלתי את הקייס שלהם: "מה אתם מתפללים?" והשיב לי: "התפילה שלנו היא, שאשה לא תפיל, שהחילים לא ייהרגו, שנהיה בריאים". בקשות בעלמא!

עוד סיפר לי: "אני צם בכל יום שני וחמישי" וכששאלתי למעם הדבר, ענה לי, "כיון שמשנה רבינו עלה לקבל את התורה ביום שני וחמישי". פעם הוצרכתי להוציא כסף מקופת החברה קדישא שהייתה בבית הקברות, ובקשתי מאותו קייס שהיה במועצה הדתית שיתלווה אלי, כדי למנוע לזות שפתיים שח"ו לקחתי לעצמי. אבל הוא סירב, בטענה, שזה מומאה להיכנס לבית הקברות. שאלתי: "מה אתם עושים כשנפטר לכם מת?" וענה לי: "כשמת לנו מת, אחד או שניים וננסים, ואחר כך נטהרים ביום השלישי וביום השביעי, על ידי רחיצה באמבטיה".

אין להם בית כנסת, אין להם שום זמן קבוע להתכנסות לתפילה, התכנסויותיהם היו באולם של המועצה הדתית, ובכל פעם שהם מתכנסים הם מתפללים!

אין להם בית מדרש, ואין להם קביעות ללימוד תורה!

הבלניות ביבנה העידו, ששום אשה אתיופית לא מגיעה למקווה, חוץ מאשה אחת שנסואה לאברך. מצד שני, כשהם קונים בית, אינם קונים עד שיהיה בו אמבטיה, זה מקום היטהרות נשיהם ממומאת נידה!

במשך 16 חדשים. ואם הייתה ידיעה בעיתונים בישראל, שמקורה הוא ממני, ואיני מכחיש ח"ו את זאת, שהחתן נותן פרומה לידי אבי הכלה, ואחר כך הוא מחזירה ממנו ונותנה לידי הכלה, זה היה מקרה אחד, כשהייתי מוזמן לחתונתו של בן ירמיהו, הפלשי הנפטר, גדליה. הוא עשה ככה יען שעמע מאביו, שאפשר לקדש את האישה בפרומה. (אגב, זאת היא גם ראייה לסילופים). אבל מה שראיתי עוד שתי חתונות במו עיני, ורצו לכבד אותי בסידור הקידושין, וסירבתי משום כל אלה הספקות, לא ראיתי שהחתן ייתן דבר מה לכלה, או שיעשה איזה שהוא מעשה לקידושין. ומה שכבוד רבינו [הגרי"א הרצוג] חושש "שאחרי האידוסיין מתקיים שלב ידוע, שבו החתן מביא לכלה רכוש ידוע באיזה צורה שהיא" – אין שום יסוד לחשש זה, כי מה שמביא החתן מביאה גם הכלה, וזהו הסכם שהורי הווג הסכימו ביניהם לתת, [ואם כן] ההורים נותנים מרכושם, ולא החתן לכלה ולא הכלה לחתן. נכון שיש מעין נדוניה, מה שאבי הכלה נותן מהצאן שלו ללוקח בתו, אבל זאת היא רק נדוניה בתור מתנה, ואפילו לא על מנת מובת הנאה. והד"ר פייטלוביץ צודק כשאומר "שאין אצלם קידושין בשעת האידוסיין". ואני מוסיף: גם אחרי האידוסיין, לפי מה שבררתי באופן יסודי ואחראי מפי הכהנים הנ"ל...

הספק אצל הרדב"ז זצ"ל [שמא יש אצלם קידושין ולא גימין, וממילא יש חשש ממזרות] נולד [כיון] שלא ראה את סדר הנישואין של הפלשים. לו כן ראה לא היה חושש, והיה פוסק שאין קידושיהן קידושין.

אין אני איש מדע, היסטוריון או חוקר, ואין אני יכול לקבוע שום דבר. אבל עובדות, מעשים, זה אני יכול לקבוע כשאר בני אדם פשוטים. והעובדות הן, שכל העבר של הפלשים מעורפל מאוד בספיקות וספקי ספיקות, ורובם לקולא ולא לחומרא".

הטענה שאולי הם גרים, ונכללים במצות ואהבתם את הגר".

ואסיים בתקוה שישופר המצב, ובזכות שמירת כל המצות נזכה כולנו בקרוב לקיבוץ גליות ע"י משיח צדקנו".

בתשובה נוספת (יורה דעה חלק ד סימן מא), חוזר הגאון ר' משה פיינשטיין על דעתו, שדינם כספק יהודים, וממילא צריכים גיור. אמנם, מתיר ללמד תורה קודם גיור:

"בקשר להפאלאשעס - הנה ידוע שבדרך כלל אני נזהר שלא להתערב בדברים שנוגעים למעשה לרבני ארץ ישראל. ושאלה זו אם לחנכם קודם גירות, בעצם נכלל בסוג זה של דברים שאיני מתערב בהם. אך בתור חוות דעתי בעניין עצם ההלכה ולא כהוראה למעשה, שלזה יש להתייעץ עם רבני ארץ ישראל, אמלא בקשתך להשיב על הנידון.

הנה אחר עיון רב נראה, שמאחר שאם לא נחנכם בחנוך דתי יתקלקלו עוד יותר, ולא יתמצו להתגייר, וזה יכול ח"ו לגרום להתבוללות (נישואי יהודים עם הפאלאשים), לכן למעשה יש לחנכם, ולהשפיע עליהם ע"י חינוך זה שיתגיירו כמו שצריכים, כדכתבתי בתשובה

באיסור ממזרות, וכעין שהרדב"ז מזכיר שם, שהרי יש בהם כמה וכמה ספיקות. ועיין בתשובותי, שהארכתי בהגדרת איסור דרבנן דשתוקי ואסופי.

ולגבי יהדותם, נחשב לנו כספק, ויש להצריכם גירות אמיתי קודם שנתירם לבוא בקהל. אבל גם קודם גירותם, יש מצוה להצילם משמד ומסכנה כדין כל ישראל, שספק נפשות להקל, הגם שכאן הספק הוי בעצם ייחוסם כיהודים.⁷ וגם יש לדעת, שאפילו אם לדינא אינם יהודים, מ"מ מאחר שחושבים שהם יהודים ומוסרים נפשם על יהדותם, מחויבים להצילם.

והנה כדהזכרת, **אין להביאם לא"י אלא א"כ יעברו גירות, כדי שלא להרבות חשש התבוללות.** אבל אם נתגיירו כדין, וכמו ששמעתי שעושים, נחשבם ככל יהודים, ויש לעוזרם ולתומכם בכל צרכי חייהם, בין בגשמיות ובין ברוחניות. ומאוד נצטערתי על מה ששמעתי שיש כאלו בא"י שמונעים מלקרבהם בענייני רוחניות, וגורמים ח"ו שיהיו אבודים מדת יהודי. ונראה לי שכך נוהגים רק משום שצבע עורם הוא שחור. דפשוט שיש לקרבהם, לא רק מצד שאינם גרועים משאר יהודים, ואין לדינא חילוק במה שהם שחורים, אלא גם מצד שיש בהם

ומבאר זאת הביאור הלכה (סימן שכט, ד, ד"ה אלא):
 "אף על פי דעל פי דין יהיה אינו יהודי גמור, ולא יקיים שום מצוה, אעפ"כ, כיון דבפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב, חיישינן שמא מישראל הוא".
 לכן, כשמרחשת תאונת דרכים בשבת בכבישי הצפון, צריך על פי דין לחלל שבת כדי להציל את הנפגעים, למרות שיש באזור התאונה כפרים ערביים, ורוב הנוסעים אינם יהודים.

כשהם שוחטים בהמה, שוחטים אותה על ידי קלשון ולאחר מכן, אינם מולחים את הבשר כדי להוציא את הדם!"

⁷ כפי שפסק הרמ"א באבן העזר הלכות פריה ורביה (סימן ד, סעיף לד), לגבי תינוק הנמצא בעיר שרובה עובדי כוכבים:

"אפילו ברוב עובדי כוכבים, מפקחים עליו הגל בשבת".

2. הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל

גם הרב הראשי הגרי"ה הרצוג זצ"ל, שעסק ודן רבות בעניין הפלאשים ומעמדם, נטה שבני העדה האתיופית אינם יהודים.

זה לשון מכתבו של הרב הרצוג, למנהל מחלקת חינוך ותרבות חינוכיים בגולה⁹:

"מאוד מאוד התעניינתי בדו"ח ששלח לי. תחזקנה ידיכם ותיעשינה תושייה לקרב את הפלשים למקור ישראל, ומצווה רבה לעזור בעבודת הקודש הלזו. ברם, יש כאן נקודה הלכתית מעשית מאוד מעניינת, והיא בקשר לחיתון עם יהודים. השאלה העיקרית היא, האם הם צאצאי גרים, או שהם מזרע בית ישראל, ואדרבה, אם הם צאצאי גרים זה מיקל. החשש הוא, שמא ישנן עריות שהם לפי שיבושיהם מקילים בהם, או שמא יש אצלם גירושין שוודאי נעשים שלא כדת של תורה, ולפיכך משני הטעמים הללו יש חשש ממזרות.¹⁰

אך במה דברים אמורים, אם הם מזרע בית ישראל, אבל אם הם היו גויים מעיקרא, ונתגיירו, הנה ברור שלא נתגיירו על מנת לשמור את היהדות שלנו, אלא את היהדות שבדו אז אלה שקיבלו אותם – מליבם, והרי זה כמתגייר על מנת לשמור את כל התורה כולה, חוץ מדקדוק אחד מדברי

לאחריך הנ"ל הרה"ג מוהר"ר מרדכי שליט"א.

ואין לחוש למה שמלמדים תורה לספק יהודים (דאיתא בחגיגה י"ג ע"א ואמר רבי אמי אין מוסרין דברי תורה לנכרי שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום), שמאחר שאולי כן הוו יהודים, ומאחר שיש סיבה לזה, נראה שאין איסור זה חל (ועי' באגרות יו"ד ח"ג סימן צ' בד"ה עוד כתב מהרש"א, בעניין לימוד תורה למי שבא להתגייר). ורק יזהרו שלא להגיד הלכה של שקר שזה בעצמו איסור, שאל תגידו שאנו כן מחשיבים אותם כיהודים ודאיים⁸, אלא תגידו רק, שהגם שיש לנו ספק ביהדותם, מ"מ אנו מוכנים לחנכם בתורת השם ובמצותיו.

והנה, עד שמתגיירים אין להחשיבם למעשה כיהודים ודאיים, אפילו בקשר לצירוף למניין או לקבל עליות לתורה. אין לביישם, אבל אין להחניפם. אבל הם לחומרא, מחויבים לשמור כל המצוות, מאחר שאולי הם יהודים.

ויש להוסיף למה שכתבתי בתשובתי הקודמת [שאין לחשוש בהם לממזרות מצד אשת איש], ש[גם] אין בהם חשש ממזרות מחמת זנות דקרובות, דזנות דקרובים אינו דבר טבעי, וממילא אינו שכיח. רק אולי בגיס (אשת אח או אחות אשה) שייך להסתפק בזנות שכזו, ובזה מוצדק טענת אחיך הנ"ל, שמאחר שאין להם חלות קידושין, אין בהם חלות של גיס לדינא".

⁸ כמענתם העקרית של הקייסים שלהם.

⁹ מתאריך כ"ט אדר א' תשי"ד (הובא במאמרו של הרב ולדמן הנ"ל).

¹⁰ כמובא לעיל, הגרמ"פ שלל את שני החששות הללו, בהסתמך על הרדב"ז, ועל כך שזנות עם עריות אינו שכיח.

של אחינו הפלשים ה' ישמרם ויחיים, בחבש וכו', ויהיה שומר ישראל עליכם סתרה, ומעשה ידיכם ומעשה ידינו יכונן".

ממכתבו של הרב הרצוג עולה בבירור, שדעתו היא, שיש יסוד סביר להניח, שאין הפלשים יהודים גמורים, אלא שנתגיירו שלא כהלכה, וממילא טעונים גיור מלא כדי להתירם לבוא בקהל¹⁴.

בהסכמת הרבנים הראשיים לישראל, הוחלט לגייר את הפלשים, ובתאריך ו' אלול תשט"ו, נימולו [בהטפת דם ברית]¹⁵ והוטבלו לשם גירות.

3. הגאון ר' אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן מח), מחמיר הגאון ר' אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל מאוד בעניין הפלשים, ודעתו היא, שלא רק שהפלשים טעונים גיור, אלא שאפילו אם יגיירם, הם אסורים לבוא בקהל, מחשש ממזרות:

החתום מטה, ר' יעקב ששון, בדק בנוכחותנו את כל אחד מהמתגיירים, ונוכח לראות שהם נימולים כדיון, מילה ופריעה ביחד, ולכן הוא המיף דם ברית בלבד. אחרי המפת הדם, טבלו הנ"ל בפנינו לשם גרות, כדיון וכהלכה.

ועל זה באנו אנו על החתום, ביום ו' אלול תשט"ו, בעיה"ק ירושלים תובב"א

הרב שמואל קפניס   הרב נתן סלים
ר' שמואל בארי   המוהל יעקב ששון".

מעדותם עולה בבירור, שעמדת הרבנות הראשית או הייתה, שיש צורך בהטפת דם ברית, בניגוד להחלטת המועצה שהתקבלה 30 שנה לאחר מכן, שלא להצריך הטפת דם ברית, ולקמן נאריך בזה בס"ד.

סופרים¹¹, ובזה יש מקום לצרף לקולא, שמא אינם יהודים במובן ההלכתי, ואין ערך כלל לקידושיהם, וממילא אין ערך לגירושיהם, ולא היה מבחינת ההלכה אצלם דין של ממזרות¹², ויש לנו רק להטבילים עכשיו כשמקבלים אותם, ומותרים בבנות ישראל בנקל. מובן, שכל מה שאני אומר כאן הוא רק לכאורה, ולמעשה צריך עוד עיון ובירור בדקדוק חברים ברבנות הראשית לישראל.

כדאי שכבודו ימציא העתק מהמכתב הזה, למר בארי נ"י¹³.

עד כמה שיש לי הרושם, מנוי וגמור אצל החוקרים, שהפלשים הם בני גזע לא יהודי, שנתגיירו אי פעם.

על כל פנים, חיזקו ואימצו להביא את כולם תחת כנפי היהדות הנאמנה, ולקשרם אל הרבנות הראשית לישראל בציון בית חיינו. ביטחו באלוקי ישראל וקדושו, והחלצו למאבק הקשה כנגד המסיתים והמדיחים – ה' יצילנו מהם, אשר עטו כנשרים על שארית הפליטה

¹¹ שפסק הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יד הלכה ח):

"אפילו קיבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד, אין מקבלין אותו".

¹² נמצא, שיש כאן היתר נוסף לחשש הממזרות אצלם, מעבר להיתרו של הרדב"ז שהסתמך עליו הגאון ר' משה פיינשטיין, שהתבסס על פסלות ערי הקידושין.

¹³ שליח המחלקה לאתיאופיה.

¹⁴ כמו כן, עד שיעברו גיור מלא, יש להחמיר בבישולם ובמגע יינם כגויים. ויש להזהר בזה באולמות שמחה ומלונות, שמועסקים בהם בני העדה האתיאופית.

¹⁵ מונו שלשה דיינים שיעקחו על גיורם, ולאחר שהסתיים תהליך הגיור, העידו דיינים אלה בכתב, בזה הלשון (הובא במאמרו של הרב מנחם ולדמן, בקובץ "תחומין" ח):

"...ובזה אנו החתומים מטה מעידים, כי הגיור של הנ"ל נעשה על ידינו ובהשגחתנו. המוהל המומחה

"אודות כת הפלשים (אתיופים) (תשובה לשואל)

(א) מה שהסופר החרדי ר"ב לנדוי, פרסם את דעתי אודות הפלשים, בהמודיע בתאריך י"ח טבת תשמ"ד בזה"ל: "לפני כעשרים שנה ומעלה, כאשר הופיעו ראשוני עולי אתיופיה בישראל, עסק בבירור השאלה בעל "ציץ אליעזר", וציין את הבעיות ההלכתיות הכרוכות בעקבות השמועות השונות על מוצאו ומנהגיהם, מזכיר את דברי הרדב"ז הרואה אותם כתינוקות שנשבו, כן "יש חשש של ספק גוים, ומאידך שמם עליהם וליכא טמיעה, ומציין את הדרך הרצויה ביותר לקבלם ע"י ביצוע גירות כדת וכדין".

הנה זה סילוף ומתעה כאילו דעתי היא שאם יבצעו גירות כדת וכדין תרד גם הבעיה של יחוס, וכאשר יראה הרואה בספרי שו"ת צ"א ח"ב סימן ס"ו, "יווכח לדעת כי לא מיניה ולא מקצתיה, דאחרי הבירור הארוך שכתבתי אודותם, העלתי להלכה, כי כל כמה שנחוש עליהם שהמה יהודים, הבעיה מחמירה מכמה פנים ביותר, משום החששא של יחוס, בהיות ולא ידעו כל הזמן כלל מטיב גיטין וקידושין, ואם ניתן להם דין תינוק שנשבה כפי שנוטה הרדב"ז לקבוע, הא מבחינה זאת תקנתם היא קלקלתם, דיש מקום אזי לומר יותר, שאינם פסולי עדות, וקידושיהם קדושין, וגטיהם מיהא אינו גט, דהא למעשה לא מסדרין גט כדין, וגם לא יודעין מדיני ייבום, וגם לרבות לא מדיני עריות כמקובל עלינו ממדרשם ז"ל, ומספק גוים הא ג"כ לא יצאו עכ"פ מכח התערבות בני נכר

בקרבתם, ומאידך שמם "פלשים" עליהם וליכא טמיעה, ויש להחיל עליהם איפוא ככל אשר כתבתי מבחינה זאת בקונטרסי על הקראים, וגם לרבות מ"ש בספרי שו"ת צ"א ח"י סימן כ"ה, פ"ג, אותיות י"א י"ב י"ג י"ד ט"ו, בדיוני שם על אודות "בני ישראל". ומאידך, כל כמה שיתברר אצלנו ביותר, שבכלל לא מבני ישראל המה, תיפתח לפנינו הדרך ביותר, שנוכל לקבלם ע"י גירות כדת וכדין, מעתה דעת לנבון נקל להשכיל ולהבין מה דינם של הפלשים, ואם יש מקום לומר שהמה עדיפי מעדת הקראים בנוגע לייחוס וע"י גירות כדמו"י עכ"ד.

(ב) הזמנתי את הסופר הנכבד הנזכר לביתי, והעמדתי אותו על סילוף דברי, והמכשול שיוצא מזה וקיבל עליו לתקן את דבריו, וכאשר קיבל כן קיים, ובהמודיע מתאריך י"ז שבט תשמ"ה, העתיק וסיכם את דעתי בזה בזה"ל: "רבי אליעזר יהודה וולדינברג, שנאבק בעוז נגד ההיתר שניתן לגבי בני כת "בני ישראל" מהודו, נזקק גם לשאלת הפלשים, וכך הוא מסכם את דעת הרדב"ז: (א) את זהותם הוא קובע כיהודים משבט דן, (ב) הנהגתם הוא קובע כקראים, ועל כן היה רוצה לקבוע שגם אין אנו מצווין לא לפדותם ולא להחיותם, ורק מפני שספק בידו דאולי אילו היו ביניהם חכמי בעלי קבלה לא היו פוקרים בדברי רבותינו ז"ל, לכן סובר שיש ליתן להם ליהנות מן הספק ולא חל עליהם הדין של מורדין ולא מעלין, כמשפט המשפחה הארורה ששמם קראים.

התורה, וכן יש בהם תערובת מעמי הנכר, וכדבריו "בעיני רבים ושלמים מחוקרי זמננו הפלשים יושבי ארץ כוש אינם מעדת ישראל, ולבבם נוטה לחשוב אותם בתוך כתות הנוצרים המתקרבים לדת היהודים. אף לבושי כוהניהם כלבושי הנוצרים, וכוהניהם מתעטרים בכובע כמו כמרי הנוצרים, ומתעטפים בחגים ובמועדים ב"טלית" כעין הטוגם הרומית.

לדעתו יש חשש רציני שהפלשים הם בגדר קראים, וחששות אלה הם רציניים ביותר, שיש בהם כדי לאסור אותם איסור עולם בחיתון עם בן או בת ישראל משום ממזרות, ובעקבות זה, בכדי לגדור גדר הטהרה, גם לאסור מלהרשות כלל לייחד את נפשם בקהלנו, בכל עניני קדושה ופעולות ציבוריות, מחשש שמא יתערבו בכלל ישראל בחיתון, ביוצאים ובלא יודעים, והדברים באו בהרחבה בספרות ההלכה (צ"א ח"ה סימן ט"ז). ומוסיף "ממקור מוסמך ביותר, כי באסיפת רבנים גדולה בה נדונה הבעיה הזו, הגדיר רבי חיים מבריסק את הקראים בגדר של ספק ממזרים, וגם של ספק גוים, כיון שמקבלים גרים וגירות, ונשארים כמובן בגיותם ומתערבים בהם".

"כל כמה שנחוש עליהם שהמה יהודים - הוא ממשיך - הבעיה מחמירה מכמה

ג) הגם שהוא נותן להם ליהנות מן הספק כנזכר, חוזר הוא ומדגיש: "מיהו זה רק לענין לפדותם ולהחיותם, אבל לענין יוחסין, הוא קובע שיש לחשוש, שמא קידושיהן קידושין וגיטם אינו כתיקון חז"ל, בהיות שאינם יודעין כלל בטיב גיטין וקידושין.

ד) [מדברי הרדב"ז] "שבכל יום ויום שובים כתות הנוצרים, הישמעאלים והישראלים הנזכרים אלו מאלו" יוצא, שיש בין הפלשים הנ"ל תערובת גם מעמים אחרים¹⁶.

הוא ממשיך בדבר בעל "אבן ספיר", כי למרות רצונו שישלחו אליהם מחכמינו ללמדם ולהשכילם, הוא מסיח לפי תומו על דעת הר"מ חזן על יחסו הספקני, ומכאן "שעד הזמן האחרון המשיכו גדולינו להחזיק את הפלשים מכת הקראים, כפי שהחזיקם והגדירם הרדב"ז, ולא עוד אלא דכפי שמתקבל הרושם, הוברר ליהודים הסמוכים להם כי גם התדרדרו בהנהגותיהם, והושו גם בזה ממש כהקראים".

בעל "ציץ אליעזר" מסתמך בתשובתו על הספר "שבילי עולם" המסתפק בכלל אם הם יהודים, וכן הוא מביא גם "מאוצר ישראל" שאין הם מגרשים נשותיהם בגט פטורין בכתב, ואינם יודעין מדין ייבום, מקריבים קרבנות בבית מקדש שיש להם שם הנהגות הפוכות מדיני

¹⁶ אמנם, הגר"ע יוסף (שו"ת יביע אומר חלק ח - אבן העזר סימן יא), מפרש אחרת את דברי הרדב"ז, וחולק על פירושו של הציץ אליעזר:

"ולפע"ד במחכ"ת אין דבריו נכונים, שלא נתכוון הרדב"ז לומר שעל ידי שעוברים מהגויים מתערבים בהם, אלא שכובשים אותם לעבדים, או

שמוכרים אותם, כנהוג בזמנים ההם. ולכן לא הזכיר הרדב"ז אף במלה אחת, כשבא לדון אם מותרים הפלשים לבוא בקהל ה', שיצטרכו לכל הפחות גיור לחומרא, מחשש תערובת גוים בהם, וגם יצטרף לספק ספיקא להקל על נישואיהם עמנו".

4. בד"ץ העדה החרדית

ג) והניין לי, כאשר נוכחתי לדעת, כי גם דעת מכובדי הגדול הגאון הגר"י וויס שליט"א, ובית דינו, המה בזה ג"כ כדעתי, וז"ל ה"דעת תורה" שפירסמו בזה בשבועון "העדה" בטאון העדה החרדית מתאריך כ"ג כסלו תשמ"ו: מטעם כ"ק מרן הגאב"ד שליט"א, והרבנים הגאונים הביד"צ שליט"א, בנוגע להפאלאשים שהביאו ארצה מארץ חבש, דעתנו עפ"י דעת תוה"ק, הנה פשיטא שהם צריכים כל אחד ואחד בפרטיות גירות גמורה, בקבלת עול מצוות, והטפת דם ברית כדת וכדין, וטבילה במקווה, כדי להוציא מחשש גויות, אבל בנוגע לעניין יוחסין עדיין יש לחוש כמש"כ הרדב"ז ח"ז סוס"י ה'. כ"ב כסלו תשמ"ו. נאם: משה אריה פריינד ראב"ד פה עיה"ק ת"ו. נאם: ישראל משה בלאאמו"ר הגה"ק מהרי"צ זצוק"ל דושינסקי. נאם: ישראל יעקב פישר. נאם: בנימין ראבינאוויטש. נאם: אברהם דוד הורוויץ. גם אני מצטרף לדברי הרבנים הגאונים הביד"צ שליט"א: יצחק יעקב ווייס, רב ואב"ד פעיה"ק ת"ו.

ד) וכפי שהדגשתי בדברי, אלה הפלשים שברצונם להימנות על קהל ישראל הוודאיים, מחויבים המה להתגייס כדת וכדין, הנשים בטבילה וקבלת מצות, והאנשים במילה וטבילה, ואם נימולו

פנים ביותר, משום החששא של יחוס, בהיות ולא ידעו כל הזמן מטיב גיטין וגירושין, ואם ניתן להם דין תינוק שנשבה, כפי שנוטה הרדב"ז לקבוע, הוא מבחינה זאת תקנתם היא קלקלתם, דיש מקום אזי לומר יותר שאינם פסולי עדות וקידושיהם קידושין וגיטין מיהא אינו גט, דהא למעשה לא מסדרים גט כדין, וגם לא יודעים מדיני ייבום, וגם לרבות לא מדיני עריות, כמקובל עלינו ממדרשם ז"ל, ומספק גוים הא ג"כ לא יצאו, מכח התערבות בני נכר בקרבם, ומאידך שמם פלשים עליהם וליכא טמיעה, ויש להחיל עליהם איפוא ככל הכתוב מבחינה זאת בקונטרסי על הקראים שם, וכן בתשובותי בנידון, ומאידך כל כמה שיתברר אצלנו ביותר שבכלל לא מבני ישראל המה - תיפתח לפנינו הדרך ביותר שנוכל לקבלם על ידי גירות כדת וכדין".

מעתה דעת לבנון נקל להשכיל ולהבין מה דינם של הפלשים והאם יש מקום לומר שהמה עדיפים מעדת הקראים בנוגע לייחוס ועל ידי גירות כדת משה וישראל, שואל בעל ציץ אליעזר בסיום תשובתו, ונוטה לחומרא, "עכ"ל הסופר הר"ב לנדוי נ"י¹⁷.

ואפריון נמטייה על הישנות הדברים שחזר לשנותם, ואכן לפי כתבו במהדורה שניה, השכיל פחות או יותר, לשקף את דעתי בזה.

משה פיינשטיין, ומוסיף עוד טעם להתיר, וכן הסכים הגרי"א הרצוג.

¹⁷ אמנם, כפי שהבאנו, דעת הרדב"ז עצמו בחשובה נוספת, להקל בעניין ייחוסם, וכמוהו נוקט מרן הגאון ר'

5. מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל: הגרא"מ שך, הגרי"ש אלישיב, והגרש"ז

אויברך

וכך פרסמו הגאונים, הגרא"מ שך והגרי"ש אלישיב והגרש"ז אויערבאך שליט"א, ואיתם עימם עוד כמה גדולים ובזה"ל: "הננו בזאת להודיע, כי עפ"י ההלכה, וכפי שנהגו בארה"ק מאז ומתמיד¹⁸, הפאלישים הבאים

כבר בהטפת דם ברית וקבלת המצוות, והכל בדיוקא ובבל ישונה.

ככה פרסם בשעתו גם הגאון הגר"מ פיינשטיין ז"ל בזה"ל: "כיון שנתעורר מחדש על דבר ה"פאלשעס", כבר כתבתי דעתי, שמחויבים לגיירם בהטפת דם ברית וטבילה, וקבלת עול מצוות, כדת משה וישראל. ואין מקום לפשרות בזה"עכ"ל.

כך פסק השולחן ערוך, (יורה דעה הלכות נדרים, סימן ריד סעיף ב):

קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם; ואפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנוהגין כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה; וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר, וחייבים לעשות כתקנתן".

ממילא, כיון שהמנהג בארץ ישראל להחמיר, ולא להתיר את העדה האתיופית לבוא בקהל ללא גיור מלא מחשע ליהדותם, עצם מנהג זה מחייב לעשות כן. הלכה נוספת הבנויה על מנהג, היא האיסור להיכנס לכל שטח הר הבית, מחשע איסור כרת בכניסה למקום המקדש.

באלול תשכ"ז, בערך כחמשה חודשים אחרי שחרור הר הבית, נחפרסם כרוז, עליו חתומים יותר מחמשים רבנים ודיינים, וביניהם: הרבנים הראשיים, חברי הרבנות הראשית, אבות בתי הדין, רבני ערים ומושבות וחברי בתי דין, האוסר את הכניסה להר הבית. בכרוז נאמר:

"אחרי שזכינו בחסדי השי"ת, שהר הקודש והמקדש חמדת ישראל, נמצא ברשותנו, ורבים מהמון בית ישראל, נוהרים לחזות עין בעין את מקום הקודש והמקדש, ויש מהם שנכנסים בשטח הר הבית, אשר מדורי דורות אנו מזהירים ונמנעים מלהיכנס בכל שטח הר הבית כולו, פן ניכשל ח"ו באיסור חמור, בפגיעה במהרה המקום הקדוש הזה.

זאת ועוד, ברבות הימים נעלם מאתנו המקום המדויק של המקדש, וכל הנכנס אל שטח הר הבית, עלול להיכנס מבלי יודעים, אל מקום המקדש וקודש הקדשים, ואז יכשל באיסור חמור של כרת, ח"ו, לפיכך אנו חוזרים ומוזהירים על מה שהזהרנו מכבר, שכל יהודי איש ואשה, להיכנס לכל שטח הר הבית, בלי הבדל דרך איזה שער

¹⁸ כפי שראינו שנהג הגרא"ה הרצוג זצ"ל.

כוונת גדולי ישראל בתוספת זו, וכן בסוף דבריהם: "ואין לאף אחד לשנות את הדבר", שהצורך בגיורם מחדש של העדה האתיופית, הוא לא רק בגלל החששות האמתיים על יהדותם, אלא גם מכוח המנהג שנהגו. יסוד תקפו של מנהג, הוא בדברי הגמרא במסכת פסחים (ג, ב):

"בני ביישן (שם מקום) נהוג דלא הוּוּ אולין מצור לצידון במעלי שבתא (נהגו שלא היו נוסעים מצור לצידון בערב שבת, שיום השוק של צידון היה בערב שבת, ובני ביישן הסמוכה לצור, החמירו על עצמם שלא לנסוע לשוק בצידון, כדי לא להיבטל מעשיית צרכי שבת. באחד הדורות הבאים), אתו בנייהו קמיה דרבי יוחנן (באו בניהם לפני רבי יוחנן), אמרו לו: אבהיתין אפשר להו (אבותינו היה אפשר להם להימנע מלסחור ביום השוק, כיון שהיו עשירים), אן לא אפשר לן (אך אנו אין הדבר אפשר לנו, שאין אנו עשירים כמותם; האם מוטל עלינו להמשיך במנהגם?) - אמר להו (רבי יוחנן): כבר קיבלו אבותיכם עליהם (מנהג זה, ולכן חייבים אתם לשמרו), שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תיטוש תורת אמן".

מכאן למד הרמב"ן, בספרו משפט החרם, את חובת השמירה על מנהג, כפי שהביא הבית יוסף (יורה דעה סימן ריד):

"כתב הריב"ש (סי' שצט) בשם הרמב"ן במשפט החרם, שכל קבלת הרבים, חלה עליהם ועל זרעם. ואפילו בדברים שלא קיבלו עליהם בני העיר בהסכמה, אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה, אף הבנים חייבים באותו הגדר, כדמוכח עובדא דבני ביישן. וכן הבאים מחוץ לעיר לדור שם, הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות כתקנתן".

ישראל, דכל התקשרותם לעם ישראל הוא במה שיום המנוחה שלהם הוא שבת, ומלין בניהם, וטענתם שהם יהודים, וזה אינו מוכיח כלל, לפי שהנוצרים הקודמין ובמיוחד בחבש, יום המנוחה שלהם כיום שבת שלנו, ומלין בניהם, ועוד שגם לדבריהם, לא שמרו ייחוסם כדין תורה, ורק לטענתם באונס היה.

וכותבי דברי הימים המוסמכים, שיש להם נאמנות כדין ערכאות, אכן מסתפקים אם הם כלל מעדות ישראל, ולמסקנת רבים ושלמים מהחוקרים, אינם מעדת ישראל, שביררו שדומים לכתות הנוצרים המתקברים לדת ישראל, וגם לבושי כוהניהם כלבושי כהני הנוצרים, ומעתה שספק אם הם בכלל ישראל כלל, ואפילו הם מישראל, עכ"פ נתערבו בהם מגויי הארצות, וודאי שאי אפשר להחזיקם כישראל ליוחסין, והם ספק גויים לייחוס. וכבר יצא הפסק מכל גדולי ישראל בזמנינו, כי הפלאשים הם ספק גויים, וצריכים לעבור גיור כדין, להיותם וודאי בכלל ישראל. ומהם שצינו גם, שכן המנהג בארה"ק מאז ומתמיד, להחזיקם כספק גויים, עד שיתגיירו כדין, והביד"צ דעדה חרדית, ובראשם הגאון בעל "מנחת יצחק" זצ"ל גאב"ד דירושלים עיה"ק, בכרוז מכ"ב כסלו תשמ"ו, מלבד מה שצינו בפשיטות

מאתיופיה, הינם בכלל ספק יהודים, וצריכים לעבור גיור כדין, והיינו, קבלת מצוות, הטפת דם ברית¹⁹, וטבילה, ואין לאף אחד לשנות את הדבר²⁰ עד כאן לשונם".

עד כאן תשובתו היסודית והמקיפה, של הרב ולדנברג זצ"ל.

6. הגאון ר' משה שטרנבוך

בתשובות והנהגות (כרך א סימן תשסז), מצריך הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א את הפלשים, גיור מלא, ולאחריו, מתירם להינשא בינם לבין עצמם, ולגבי נישואין לאחרים, מצריך בדיקה פרטנית בכל מקרה לגופו:

"שאלה: בעניין הפאלשים שהגיעו לארץ ישראל.

דעתי ברורה, שאין דינם כיהודים לייחוס להתירם בבת ישראל, שעכ"פ בוודאי נתערבו מהם מהאומות שסביבן, כיון שאין אצלם חיי תורה כלל, לא תפילין ולא ציצית, ולא מועדים הכתובים בתורה, ולא ס"ת כלל, לא קידושין וגירושין ושבת כדין תורה, ומעורב בהם מנהגי עכו"ם הרבה, וא"כ עכ"פ אין ספק שנתערב אצלם הרבה גויים משבטים של גויים סביב שלא נתגיירו, ובאמת שיש להסתפק עליהם אם הם כלל מעדת

מכאן נלמד גם למנהג הצרכת גיור ליוצאי אתיופיה, מחשש ליהדותם ולמכשול חיתון יהודים עם גויים, שמעבר לצורך האמיתי בגירות, חובה לגייר מכוח המנהג.

¹⁹ כיון שבאו לארץ כשהם מהולים.

²⁰ גם גדולי ישראל אלו, לא הזכירו את חשש היוחסין, וכנראה שדעתם להקל בזה.

שונכסים בו. ומלבד עצם הזהירות מאיסור חמור זה, של פגיעה במהרה מקום הקודש והמקדש, יש גם מצוה רבה של מורא המקדש ושמידתו".

הרי לנו, שגם בסוגיא זו, ביססו הלכה על מנהג קדמון. שאף על פי שישנם מקומות המותרים בכניסה, נאסרה הכניסה לגמרי מחשש מכשול.

על איסור זה, חתם גם הגר"ע יוסף זצ"ל.

והאמין לו כדין, כדבריו שהוא משבט דן, דמי שבא ואמר אני יהודי, הלוא הוא נאמן, וכמבואר כן בתוס' פסחים ג': (ד"ה ואנא אכילנא), ולא היה לו מקום להסתפק. אבל היום העולם כולו גלוי וידוע לפנינו, ואין זכר לעשרת השבטים כיהודים גמורים, ובוודאי נטמעו, ואין לנו ריעותא וחזקה יותר מזה, וקשה לנו היום לקבל שרק שבט בני דן נשאר מכל השבטים, ורבים שסיפרו אז על שבט דן שנמצאים בחבש, אישרו על עוד שבטים כמוהם סביב ושומרים התורה, דבר שנמצא עכ"פ לא נכון לזמננו, שעכ"פ נטמעו באומות סביב לגמרי, וברור לפי הידיעות שבידינו על עשרת השבטים, מוכח היום עכ"פ לזמנינו, כהמפרשים, שכולם נאבדו מזמן ונטמעו בעכו"ם, ועכ"פ על אלו הידועים לנו. שאם לא כן, בלאו הכי נצטרך לדחוק, שבנס נמצאים במקום בעולם, שאין בני אדם יכול להגיע או לראות מהאוויר, וד"צ צ"ע טובא, וגם בחז"ל לא מצינו ששבט דן שאני מכל השבטים, ומסתברא שאין לדיין אלא מה שענינו ראות, וכל שכן להתיר שבט שלם, צריך עדות והוכחות ברורות (ואפילו למ"ד שעתידים לחזור, היינו בביאת משיח צדקנו), ולפי הריעותא שלפנינו היום, אנו לא נסמוך עוד כמו שסמכו על הפלאשים היחידים שבאו אז, אף שבשעתו קבלנום ופסקנו כדין תורה בשעתו, היום נראה לנו ברור, כהמפרשים שפירשו בסוף פ"ק דיבמות, שעשרת השבטים נטמעו בעכו"ם²¹,

שהם ספק גויים עד גירות שלימה, בקבלת עול מצות והטפת ד"ב וטבילה, עוד פסקו, שכל זה לחשש גויות, אבל לענין יוחסין עדיין יש לחוש כמש"כ הרדב"ז חלק ז' סוף סימן ה', ע"ש.

(א) בירור בשיטת הרדב"ז בדין הפלאשים.

ועיין שם ברדב"ז, שבזמנו כפי שנודע לרדב"ז, התנהגו כקראים, והרדב"ז כתב, שזה מפני שלא היו ביניהם חכמים בעלי קבלה, תפסו להם פשטי הכתובים, אבל אם היו מלמדים אותם, לא היו פוקרים בדברי רבותינו ז"ל, ולכן דינם כתינוקות שנשבו, ולדעתו שם הם משבט דן בלי ספק, ולענין יוחסין חושש, שמא קידושיהם קידושין, וגיטם אינו כתיקון חז"ל, שהרי אינם יודעים כלל בטיב גיטין וקידושין, וא"כ הם כספק ממזרים. וכל זה אינו ענין לפלאשים שבזמנינו לענין להחזיקם כוודאי יהודים, כיון שהם לא נוהגים כקראים, אלא אין נוהגים כתורה כלל, ונוהגים גם ממנהגי האומות וכמו שנתבאר.

וכמדומני שהאמת יורה דרכו, שרבינו הגדול הרדב"ז ברור היה אצלו, שעשרת השבטים חיים וקיימים, ורק מפני קשיי הדרכים בעולם אין לנו קשר עמהם, וכדעת גאוני עולם זצ"ל בזמנו, ששלחו שלוחים לחפש אותם, וכשקיבל ידיעה שאחד בא ואמר, שהוא מעשרת השבטים, חקר וקיבל אותו כיהודי,

²¹ "אמר רב יהודה א"ר אסי: עובד כוכבים שקידש [ישראלית] בזמן הזה [לאחר שגלו עשרת

²¹ מקור הדברים במסכת יבמות (טז, ב), שם אומרת הגמרא:

ותולין היום ברדב"ז דבר שלא אמר מעולם לזמננו אלו לפי שעתו.

ובעצם אין צורך לברר שיש כאן איסור מפני תערובות עכו"ם, דעצם הדבר שלא שמרו התורה כלל, אפילו כקראים, מטיל ספק שמא נתערב בהם מהאומות סביב, וכן ידוע שקבלו אצלם גרים, והם גופא לא טוענים שלא קיבלו, וכבר פירש מרן הגאון רבי יצחק זאב סולאוויצקי זצ"ל (הגאב"ד דבריסק), ששמע מאביו הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, שהקראים בזמננו, כיון שמקבלים גרים, הם כהיום כולם בספק עכו"ם, שהגירות שהם מגיירים לא חל (מובא בספר "עמק ברכה"), וק"ו בן בנו של ק"ו, הפלאשים שנתגירו, ולא קיבלו גם תורה שבכתב,

ודברי הפוסקים שהעלו בעניין הפלאשים, שבספק עומדים מפני תערובות, ברורים, וחלילה לנטות היום מדבריהם.

ובלאו הכי אף מה שכתב הרדב"ז, כבר ביארנו דהיינו בזמנו, אבל היום מוכח שהמצב נשתנה, שהרדב"ז מעיד ששומרים התורה כקראים, ולכן הסכים ששמרו טהרתם כמו הקראים, אבל מאז הלוא גרועים הם בקיום המצות מקראים פי כמה, שאין אצל הפלאשים תפילין וציצית ס"ת ומזוזה קידושין וגיטין ורוב המועדים, וכהאי גוונא בוודאי חוששין, שקרובים לעכו"ם ונתערבו בהם, ואם כן אי אפשר לסמוך היום כלל על הרדב"ז שהתיר בזמנו, שמאז התקלקלו מאד,

משום שדומים למ"ש ביבמות י"ז על עשרת העבטים, לא זו עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים, שנאמר 'בד' בגדו כי בנים זרים ילדו', דזה נאמר על שבטי ישראל שנדחו ונעשו עובדי ע"ז ממע, שאם כי ייחוסם הוא מבני ישראל, מ"מ אסרו בני ישראל כאלו עבד' בגדו, שיהיו כגויים לעניין יוחסין, אבל אלו, אדרבה, אם כי נדחו למקום זר ומרוחק ומנותק, מ"מ בד' לא בגדו, ושם שמים שגור בפיהם, וגם מסרו עצמם בסכנת נפשות לשמידת המצוות שהיו בידם, ולא שייך כלל לדבר זה".

אבל דבריו צריכים עיון גדול, שהרי מכל הסוגיא שם משמע, שהנידון הוא על עשרת העבטים שנשאו נשים נכריות, כמו שפירש רש"י שם בדף טז עמוד ב: "מעשרת שבטים הוא - שנשאו עובדות כוכבים".

אם כן, בגלל פגיעה זו, מסיימת הגמרא, שעשאו כעובדי כוכבים גמורים, ולא בגלל שעבדו עבודה זרה מלבד זאת, שיטתו של הרב שפירא תמוהה מיניה וביה. שהרי כפי שנראה בהמשך דבריו, הוא מקבל את דברי הרדב"ז, שעדת אתיפיה הם צאצאי שבט דן, אם כן, לשיטתו, איך אפשר לחלק בין שבט דן לשאר העבטים, בלי שיש רמז לכך בדברי חז"ל?

השבטים] - חוששין לקידושין, שמא [ישראל] מעשרת העבטים הוא".

בדף יז, א, מביאה הגמרא את המשך דברי רב יהודה:

"כי אמריתיה קמיה דשמואל [כשאמרתי את דברי רב אסי לפני שמואל], אמר לי: לא זו משם [חכמי אותו הדור] עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים [היינו, שעל פי נביאים ורוח הקודש, קבעו על בני עשרת העבטים, שהתחתנו עם עובדי כוכבים ונממעו בהם, דין עובדי כוכבים לכל דבר, ולכן עובד כוכבים הבא מן המקומות שהתיישבו בהם עשרת העבטים, יש לו דין עובד כוכבים לכל דבר גם אם מוצאו האמיתי הוא מעשרת העבטים, וממילא אין קידושיו קידושין], שנאמר (הושע ה, ז): 'בה' בגדו כי בנים זרים ילדו [ומכך שהפסוק קרא לבניהם זרים, אפילו כשהאם היא מעשרת העבטים, משמע שנעשו כעובדי כוכבים גמורים]".

לפי זה, גם אם נקבל את מסורתם של הפלשים שהינם משבט דן, אם התבוללו בגויים, דינם כעובדי כוכבים, וצריכים אנו לשלול חשש זה, בבואנו לקבוע את דינם.

אמנם, הרב הראשי לעשבר, הרב אברהם שפירא, שלל חשש זה, בספרו מנחת אברהם (חלק א סוף סימן טז):

"והנה פשוט, שמחמת עצם הדבר שהיו נידחים הרבה שנים, ומנותקים מכלל ישראל, אין לאסרם

ג. עיון בהחלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל

1. החלטת מועצת הרבנות הראשית

**בהחלטת מועצת הרבנות הראשית לישראל,
מיום כז' כסלו תשמ"ח, נאמר בזה הלשון:**

"כל האמור בתשובות הרדב"ז ומהריק"ש על יהדותם של עולי אתיופיה, הנקראים עדת "ביתא ישראל", וכתבו שאין ספק שהם משבט דן, הוא מקובל בכל ישראל, ואין בדורנו מי שיוכל להרהר אחר פסקיהם. אולם מכיוון שקיים ספק שמא בגלל ניתוקם מכלל ישראל במשך אלפי שנים, נתערבו בהם גם גוים, אין לשנות ממה שנהגו עד היום על פי הוראת הרבנים הראשיים הקודמים, ויש להצריכם גרות לחומרא, במילה וטבילה בלא ברכה, וקבלת מצוות, ובזה יסתלקו כל הספקות".

2. נימוקיו של הרב הראשי לישראל, הרב

אברהם כהנא שפירא זצ"ל

הרב הראשי לישראל, שניהן באותה תקופה, היה הרב אברהם כהנא שפירא, ובמאמר שפרסם, בחוברת "הפרדס" (חוברת ח' שנה ס' עמוד 5) וב"תורה שבעל פה" (כז, עמוד לט), נימק את ההחלטה הנ"ל:

"שלום למר ולתורתו. קבלתי מכתבו ובקשתו, לפרט את הנימוקים ההלכתיים של החלטות מועצת הרבנות הראשית לישראל, בעניין היהודים האתיופיים.

לענ"ד, הנימוקים הם פשוטים וברורים, אולם לפי בקשתו אאריך קצת בהסבר הדברים. החלטות הרבנות הראשית, אינן מסתמכות על מאמרים או מחקרים של חוקרים, ואפילו תורניים או רבנים,

לא חל הגירות, והם היום כולם ספק עכו"ם, וזה פשוט.

ולפי זה, אותו שדן, שהם ודאי יהודים, גזר עליהם כליה ממש, שלפי זה, אפילו בינם לבין עצמם אסורים להתחתן, כדין ספיקן בספיקן דאסור, וכמבואר באהע"ז (ד' סעיף ל"ו), ואפילו ניסת תצא, וכיון שהרדב"ז מעיד שקידשו, וידוע שלא גירשו כדין, אם כן הם ספק ממזרים, ואסורים לישא אפילו זה בזה, ואין לדונם כ"משפחה שנטמעה נטמעה", כיון שאין בהם חיי תורה, כולם בספיקם עומדים, וגם לא אמרין בהו משפחה שנטמעה נטמעה, שהרי לא נטמעו, שנשארו בפני עצמם במקומם, (ובפרט למה שנתברר, שבאמת הם ספק גויים).

ולאמור, כל זמן שלא יתגייירו כדין, בקבלת מצות והטפת דם ברית, וטבילה בבית דין כדין, הם בכלל ספק גויים. ולאחר שיתגייירו כדין, בינם לבינם נוכל להתירם, דכיון דאם הם ישראלים, הם רק בחשש ממזר, ואם הם עכו"ם, לאחר שנתגייירו כדין אין בהם שמץ פסול, הרי הוי ספק ספיקא להכשירם... אמנם השאלה לענין פלאשים... בחבש ניתקו הקשרים לגמרי, וכפי הנשמע נטמעו עוד יותר בעכו"ם, מ"מ למעשה צריך לדון תמיד ליוחסין בכל אחד בפני עצמו".

נמצא, שגדולי ישראל בזמנינו, שמפיהם אנו חיים, פסקו, שאין להסתמך בעניין זה על דברי הרדב"ז, ויש להצריך את עדת יוצאי אתיופיה גיור כדת וכדין. ולפי דעת רוב גדולי ישראל, בזה מותרים לבוא בקהל.

בצלאל אשכנזי, והיה מגדולי המשיבים בכל הדורות, ומימיו אנו שותים, ובין שואליו נמנו רבותינו הב"י והמב"ט הריב"ל והרשד"ם, ועוד גדולי הדורות.

והנה הרדב"ז כותב שהם יהודים בלי ספק, ואנן גימא שהם לא יהודים! אתמהה!

אכן, מה שמותר לנו לדון ולהרהר בפסק של הרדב"ז הוא, שאם כי עיקר שבט זה, הוא באמת כאחד משבטי ישראל, ובני אברהם יצחק ויעקב, אכן, מחמת הניתוק הגדול ביניהם לבין כל האומה היהודית, שאין דוגמא לכך, יש יסוד לומר ולהסתפק, שנתערבו ביניהם גויים מבחוץ, על ידי שקיבלו אותם כגרים לשבט, ולפי שאינם מכירים דיני גירות, שצריך קבלת מצוות בפני שלושה, נשארו בגיותם. וכן יש לחשוש, שגויים סתם נתערבו בהם בדרכים שונות, ועל חשש זה, אין לנו תוקף של פס"ד של הרדב"ז, ואם כי לפי זה, על כל פנים החשש הוא על מיעוט, אבל גם במיעוט יש לחשוש, על כל פנים לגבי דין יוחסין, וזה לבד הפסול של יוחסין שפסק הרדב"ז, משום שיש לחשוש שגיטתם אינם גט לפי הדין, ואדרבה על ידי החשש של גויות, יוקלש האיסור של ממזרות, משום דאם יש לחשוש שהאם לא הייתה יהודית, אין פסול ממזרות בבני גויות.

ועל כן צדקו כל מה שהרבנים במשך הזמן פסקו, שיש לחייב כל אחד בגירות מספק, במילה ובטבילה ובקבלת מצוות, שבזה ירדו כל הספיקות".

אלא על דברים של פסקי הלכה. פסקי הלכה למעשה של רבותינו, פוסקי הלכות לישראל, הם הם עמודי יסוד, שעל פיהם אנו חיים, ופוסקים הלכות למעשה לדורות, ואילו כתבים אחרים, הם בגדר השערות. רבותינו הקדמונים, בשעה שכותבים פסקי הלכות, עליהם נאמר מה שאמרו חז"ל: "הראשונים כמלאכים", ורוח הקודש הייתה שורה עליהם אז, ואם נכתבו ונשארו לדורות, אות נוסף [הוא] לסייעתא דשמיא, שכל פוסק זקוק לה.

מהקדמונים שכתבו על ענין יהודי אתיפיה כפסק הלכה, הם הרדב"ז ותלמידו מהר"י קשטרו.

הרדב"ז בתשובותיו הישנות, מביא פעמיים פסק הלכה בענין יהודי חבש. ענין אחד, באשה אתיפית שהייתה אשת איש, ונמכרה ליהודי ונתעברה ממנו, והוא דן על כשרות הולד, ודן שם שהם בחזקת יהודים, ואינה נאמנת לומר מת בעלי. ובתשובה אחרת הוא דן, על עבד מיהודי חבש, אם מצוה לפדותו, ואם דינו כדין עבד, ופסק, שכיון שהוא יהודי, מצוה לפדותו, ואין לו דין עבד כלל, ובתוך דבריו [כתב], שאלו הבאים מארץ כוש, הם משבט דן, [ו]בלי קבלה תפסו להם פשטי הכתובים וכו', והוא ספק, ומשום שלא היו ביניהם חכמים, [נידונים] כתינוק שנשבה לבין הגויים, ולענין יוחסין, אני חושש שמא קידושיהן קידושין, וגיטן אינו כתיקון חז"ל.

אין בכח רבני דורנו, לדחות פסק שפסק הרדב"ז, שהיה גדול הדור, ובין תלמידיו המפורסמים היו, האר"י הקדוש, ורבי

אמנם, אכתי יש מקום לחשש חדש, שאם יש ביניהם נכרים, יש לחשוש, שלא רק התינוק הנימול הוא בן לאם גויה, אלא גם הגדול המל הוא בן לאם נכריה, וגם הוא גוי, ואם כן, אפילו אי נימא כנ"ל, שעל ידי שנימול לשם מילה, הוי גם מילת גירות, אבל המילה עצמה היא פסולה, כדין מילת גוי, וגר שנתגייר כשהוא מהול, צריך הטפת דם ברית.

אמנם זה וודאי חשש רחוק, לומר ולהרבות ספקות, שגם התינוק וגם המוהל הם לא יהודים, כנגד ההנחה של הרדב"ז שהם יהודים, וכשאדם מהול לפניך, נחוש על המוהל שלו שאינו לפנינו, ומסתמא הוא בחזקת ישראל, שמא הוא לא יהודי".

בהמשך מאמרו, ממשיך הרב שפירא לצרף שיטות שונות בעניין, ולהכשיר את מילתם.

3. נימוקיו של חבר מועצת הרבנות

הראשית, הרב שאול ישראלי זצ"ל

הגאון הרב שאול ישראלי, בספרו חוות בנימין (סימן כא), הצטרף לדעתם של מועצת הרבנות הראשית, ולאחר אריכות גדולה, מסכם את הנימוקים להחלטתם:

"א. אין מקום לערער על קביעתו של הרדב"ז זצ"ל, שמקור האתיזופים הוא משבט ישראל. אך יש מקום לספק, שנתערבו במשך הימים הרבים לא יהודים, שהסתפחו אליהם מבלי שגורו כהלכה. כמו כן קיים ספק בעניין יוחסין, כאשר עורר הרדב"ז החשש,

אם כן, החלטת מועצת הרבנות הראשית משנת תשמ"ח, מקבלת את יסוד דברי הרדב"ז, אלא שחוששת לתערובת גויים בתקופה מאוחרת יותר, כיון שעל חשש זה לא חל היתר הרדב"ז.

אמנם, אם מתברר שכבר נימולו, סבורה מועצת הרבנות שאין צריך להטיף מהם דם ברית²², כפי שממשיך לבאר הרב שפירא:

"ולכן, הרה"ר, בישיבתה האחרונה, חזרה על ההחלטות הנ"ל, שכולם חייבים לעבור תהליכי גיור במילה וטבילה ובקבלת מצוות. אכן לאחר שנמסר, שכולם כמעט קיימו מצות מילה לשם כניסה בבריתו של אברהם אבינו, וכן נמסר שהמילה כוללת גם פריעה, נתעוררה בעיה, אם נכרי שנימול בטעות לשם הכנסה בבריתו של אברהם אבינו, זקוק להטפת דם ברית. ושאלה זו כבר נתעוררה בדור הקודם, ונפסק על ידי הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, שכיון שהמילה הייתה בכוונה לשם הכנסה בבריתו של אברהם אבינו, שוב אין צריך להטפת דם, שהכל בכלל בריתו של אברהם, וכן פסק הגאון ר' צ.פ. פראנק זצ"ל, בספר "הר צבי", וכן פסק הגאון ר' בעריש ווידנפלד זצ"ל אב"ד צ'יבין, ע"כ אין לכוף להטיף דם ברית, כשאינו רוצה בכך, וכשאינו רוצה, יש גם חשש של איסור חובל בחברו (ע"ין מהר"ם שיק), וכל זה כשמתברר, שאותו אדם הוא נימול כדין.

²² זאת, בניגוד להחלטת מועצת הרבנות בראשות הרב הרצוג, באלול תשמ"ז, שבה הוחלט לגיידם גיור מלא, שכולל הטפת דם ברית, כפי שהבאנו בהערה 15.

בחינת גיור "לקולא", שכן לפי ההנחה שאין בהם תערובת אינם יהודים, לפנינו רק ספק אחד, תערובת פסולי קהל, ולזה אין תקנה. ואילו בהצטרף ספק נוסף, **יש מקום לראות [זאת] בגדר תרתי ספיקי, שע"ז בהתגיירם מותרים לבא בקהל. אמנם גם זה הוא היתר דחוק, אך הכרח להזדקק לזה בשעת דחק גדולה זו, לבל יידח ממנו נידח.**

אכן בהיות שכפי שנתברר רובם ככולם נימולו בשעתו כדת וכדין במילה ופריעה, השאלה היא, האם לחייבם עכ"פ בהטפת דם ברית, כדנפסק בשו"ע י"ד, (רסד, א) בנתגייר כשהוא מהול, או שיש מקום שלא להצריך הטפה. לפי מה שביררנו לעיל [את] השיטות השונות של הראשונים, נראה לע"ד, שיש יסוד איתן לפסק ההלכה של כבוד הרבנים הראשיים שליט"א, שאין לחייבם הטפה, ודי בקבלת מצוות וטבילה בפני שלשה כדין. ואלה הנימוקים:

א. מאחר ואין כאן אלא ספק תערובת אינם יהודים, הרי המוהל גם הוא מכלל ספק לא יצא, על כן, אם אכן הוא יהודי, גם אם הנימול צריך גירות, מילתו שהיא לשם יהדות, תחשב כמילה כשירה לשם גירות, כדמוכח מהסוגיא ופירושי הראשונים יבמות דף מה, ב.

ב. אולם, הואיל וגם המוהל הוא בספק יהודי, יש לדון גם לפי מקרה זה. ובזה יש שיטות ראשונים מהו הפסול, ואם מחשבת המוהל לשם יהדות מועילה בזה:

שקידושיהם קידושין וגירושיהם אינם גירושין.

ולזה יש להוסיף על יסוד העובדות אשר לפנינו, שבעוד שהרדב"ז היה מסופק על טיב גירושיהם, הרי לפי הידוע לנו, אין ספק בדבר, שהגירושין אינם גירושין כל עיקר.

ואשר לקידושין, אמנם כנראה לא ידעו גם דיני קידושין ונישואין, אבל מכיוון שידעו שיש בתורה מושג נישואין ואשת איש, וכן אין ספק שרצונם הכנה היה שנשותיהם אשר כינסו לביתם תהיינה נשואות להם כדין תורה, גם אם לא נעשה קנין כסף או שטר כהלכה, עכ"פ הדרך השלישית של קנין שאף היא נעשתה, משמשת קנין, ונשותיהם הם בדין אשת איש. (עיין כו"ב תשובות הגרע"א סי' רכ"א מהגרש"א, על קנין המועיל עם קנין שאינו מועיל. וע"ע דבר אברהם ח"ג סי' כט, ועוד). לפי"ז, עניין כשרות היוחסין הוא ספק גמור, ולא רק חשש כלשון הרדב"ז.

ב. עוד יש להוסיף, דספק כהאי גוונא, שהוא מצד תערובת של פסולי קהל בקהל, חמור מספק ממזר, ולדעת המשנה למלך (פט"ו מהל' איסורי ביאה הל' יא) הוא ספק מהתורה לחומרא, אלא שהשב שמעתתא שער א' פרק ב' חולק עליו, והדעות שקולות.

ג. הדרך והמוצא היחיד שנשלל ע"י הגאונים, נשיאי הרבנות הראשית לישראל נוחם עדן בזמן שנתעוררה השאלה, [הוא] להצריכם גירות. ויש בזה צד "לחומרא", כדי להוציאם מספק תערובת אינם יהודים. אך יש בזה גם

להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, הרי זו מילה כשירה.

ג. נמצא שבעניין שלפנינו ישנם שלשה ספיקות להתירם ללא הטפה:

1. שמא המוהל ישראל.

2. ספק הלכה כהר"ח בעל המאור ותוספות ישנים, שגם אם לא הייתה במילה כוונה לגירות, אי"צ בהטפה.

3. ספק הלכה כרמב"ם ומרן בשו"ע, שבכה"ג שהמוהל ודאי כיון לשם יהדות וכניסה בבריתו של אברהם אבינו, מילה זו כשירה, ואי"צ בהטפת דם ברית נוספת. (ולפי השאג"א - דעת הרמב"ם בזה כדעת הר"ח).

והואיל ולפנינו שלשה ספיקות להיתר, ניתן לסמוך על זה, והמתגיירים בקבלת מצוות וטבילה בפני שלשה, כשרים לבא לקהל ללא כל פקפוק.

4. עיון בהחלטת מועצת הרבנות הראשית אם נבוא לסכם את החלטת מועצת הרבנות בשנת תשמ"ח, נמצא שחידשה שני חידושים:

א. המועצה מתבססת בהחלטתה על דברי הרדב"ז, ובניגוד להחלטתה משנת תשט"ו, מתעלמת מהמחקרים החדשים בעניין²³. לדבריה, כל הצורך בגירות

של אחים נידחים ומבודדים שנותקו ממרכז החיים היהודיים ומצויים על סף כליה רוחנית. לא עולה בדבריו עליהם אף לא הד מיחסו האידיאלי והמשיחי אל עשרת העשבים ודומיהם. ביטויי כלפי יהודי אתיופיה נפולים כל הילה של זוהר קדומים או של איזו שהיא תקווה לצמח גאולה שינבט באדמת כוש. הוא לא ציין, אף לא ברמז, שהם קשורים בקשר כל שהוא לאחד מעשרת

1. הדעה המחמירה ביותר, היא דעת הר"ף שהסכים עמה הרמב"ן ועוד מהראשונים, שאין תורת מילה על נכרי שמל, ואפילו אם יהיה ברור לנו שכוונתו למילה של גירות, אין זה אלא כמחתך בבשר בעלמא, וגירותו טעונה הטפת דם ברית, וזה מעכב בגירות.

2. דעת הר"ח בעל המאור והתוספות ישנים, שאין צורך (ואף אין ערך) בהטפה, ונכנס לגירות ע"י טבילה וקבלת מצוות.

3. לדעת הרמב"ם, וכן פוסק מרן בשו"ע, אמנם צריך הטפה, אך זו אינה מצד ספק שמא לא היה כאן מעשה מילה (כהרי"ף וכנ"ל), אלא משום שמילת גרים צריכה לשמה.

ונפקא מינה מזה, שאם הדבר ברור, שהנכרי כיון לשמה (עי' תשו' רמ"א סי' ד'), מילתו כשירה לשם גירות, ואין צריך הטפה. (עי' רש"י מס' ע"ז כז א ד"ה אלא לעולם).

ומקרה דנן, שהדבר ברור שהמוהל (שהחזיק עצמו כישראל, ושמר תורה ומצוות כפי שנתקבלו בעדה זו, וכפי שפסק הרדב"ז שאין עליהם דין קראים, אלא דין תינוק שנשבה) מל לשם יהדות

²³ יש לציין, שהתבססות זאת מנוגדת אף לדעתו של הראי"ה קוק, שלא קיבל את דברי הרדב"ז בדבר ייחוס הפלשים לשבט דן, כפי שכותב הרב מנחם ולדמן, במאמרו בקובץ "סיני" קב', תחת הכותרת: "הרב קוק וצ"ל ויהודי אתיופיה":

"יהודי אתיופיה תוארו במכתביו של הרב קוק כיהודים "מדורות קדומים שעמרו על תורתם ויהדותם בצרות ומצוקות, למרות מה שנקרעו מעל כל שאר תפוצות ישראל" - שארית פליטה

מאידך, היתרם לבוא בקהל לאחר גיורם כדת וכדין, מרווח ביותר²⁴, כיון שבנוסף לספק הממשי על עצם יהדותם, אין ממש בקידושיהם.

סברת הרב ישראלי זצ"ל, ש"אמנם כנראה לא ידעו גם דיני קידושין ונישואין, אבל מכיוון שידעו שיש בתורה מושג נישואין ואשת איש, וכן אין ספק שרצונם הכנה היה שנשותיהם אשר כינסו לביתם תהיינה נשואות להם כדין תורה, גם אם לא נעשה קנין כסף או שטר כהלכה, עכ"פ הדרך השלישית של קנין שאף היא נעשתה, משמשת קנין, ונשותיהם הם בדין אשת איש", אינה ברורה כלל, לאור מחקרו של הגר"ע יוסף שנביא בהמשך דברינו.

גם אם סברתו מבוססת על סברותיהם המחודשות של החזון איש והגרא"י הענקין זצ"ל, בעניין נישואין אזרחיים (עיין בהערה), הרי מנהג בתי הדין לחוש להם רק לכתחילה ולא במקום עיגון וחשש ממזרות, ובפרט כשמצטרף ספק על יהדותם²⁵.

קניין מן התורה, אף שאין דעתם שיעשה על פי דיני התורה. כאמור, כתב החזו"א שם: "וקשה להכריע בחמורים כאלו", והשאיר את הדבר בספק.

גם הגאון ר' יוסף אליהו הענקין זצ"ל, מחמיר בעניין נישואין אזרחיים, כפי שהביא הגאון ר' משה פיינשטיין, בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק א סימן עד):

"והנה ידידי הגאון ר' יוסף אליהו הענקין שליט"א, בספרו פירוש איברא, האריך לבאר, שליכא דין בקידושין שיתכוונו לקידוש מצוות תורה, אלא בזה שאשה זו לקח שתהיה לו לאשה, הוא הכוונה לקניין אישות שצריך. ולכן, אף שלא היה מעשה קניין בשעה שהכניסה לביתו ע"ד כך, אבל כיון שידוע שהוא לנישואין, מאחר דנשאה בערכאות, מועיל לעניין זה, שהביאות דאח"כ הם ביאות דקניין. ולכן אין חילוק, בין אסורה לו או מותרת לו, ובין כשר לפרוק, בכה"ג שידעינן שאשה זו לקח לאישות. ואף בקידוש בפחות משו"פ, ואינו יודע הדין שאינם קידושין, מ"מ הוא ממילא נכתבין לקניין אישות על כל הביאות שעשה".

נובע מחשש התערבות גויים בתקופה מאוחרת.

ב. המועצה ביטלה את הצורך בהטפת דם ברית לאלו שנימולו באתיופיה, בניגוד להחלטתה הקודמת של המועצה, להצריך גיור מלא.

חידושה הראשון של המועצה, צריך עיון רב, כיון שהרדב"ז קבע את דעתו על פי ידיעת המציאות שהייתה בימיו, ואילו היו בפניו העובדות שהתגלו במחקרים המאוחרים, בוודאי היה משנה את דעתו, ומטיל ספק ביהדותם, כפי שהורו מרן ורבנן גדולי הדור.

גם חידושה השני של המועצה תמוה מאוד. ההתבססות על כך שמילתם הייתה לשם גירות וכניסה בבריתו של אברהם אבינו, אינה ברורה, שהרי אלו שמלו אותם היו סבורים, שהם יהודים גמורים, ולא נתכוונו לשם גרות כלל. בפרט, לאור סילופם את מצוות המילה, ונטייתם אחרי פירושים הזרים לרוח התורה.

השבטים - כמו שקבע למשל הרדב"ז בחשובותיו, שהם מתייחסים לשבט דן".

²⁴ לדעת רוב גדולי ישראל.

²⁵ כך כתב החזון איש, במכתב לגאון ר' שרגא פייבל הלוי שמינינגר, (הובא בספר "אור הנר" סוף מסכת גיטין):

"בדבר קידושין אזרחיים, עדיין לא נסתיימה ההלכה. דכיון שאינם רוצים בזנות, אלא בקשר קנייני, אף שנוזרו מדרך התורה, כל שעושים קניין מועיל מן התורה. [ו]אף שדעתם שיהיה קניין אישי ולא תוריי, מכל מקום מועיל. והלכך, אם היה בחוזה חתום הבעל, ומסר לה, אפשר לחוש לקידושין שטר, ואפשר דאין חסר כאן לעמה, כיון שנכתב לשם כך. גם בואם בדירה אחת, אפשר שדעתם לאשר קשרם, וקשה להכריע בחמורים כאלה".

במכתבו זה, בו אנו מוצאים מקור יחיד להתייחסותו לבעיית תוקפם של נישואין אזרחיים, קובע החזו"א, שעצם ביאת הזוג לחיות יחד בדירה אחת, לא למטרת זנות אלא להתקשרות אישית על הקמת משפחה, יתכן שיש בזה

לקביעה זו, ומהם הגאון הראש"ל רבי רפאל מאיר פאניזיל (המרפ"א), ועמו בית הדין הצדק בירושלים, והגאון רבי עזריאל הילדסהיימר, ועוד. לכן באתי למסקנה, שהפלישים הם צאצאים לשבט מישראל שהדרימו לכוש, ואין כל ספק שהגאונים הנ"ל שקבעו שהם משבט דן, חקרו ודרשו והגיעו למסקנה זו ע"פ עדויות וראיות מהימנות ביותר, וקבלה מפי רבותיהם, על קביעה זו. ולאחר שנתבקשתי ממנהיגי הפלישים אשר פנו אלי בבקשה להתחבר עם אחינו בית ישראל ברוח התורה וההלכה, תורה שבכתב ושבעל פה, ללא כל סייג, ולקיים כל מצות התורה הקדושה, ע"פ הוראות חז"ל אשר מפיהם אנו חיים, אמרתי לנפשי לא עת לחשות, וחייבים אנחנו להצילם מהתבוללות וטמיעה, ולהחיש עלייתם ארצה, ולחנכם ברוח תורתנו הקדושה, ולשתפם בבנין ארצנו הקדושה, ושבנו בנים לגבולם. לאור הנ"ל פניתי לממשלה ולסוכנות היהודית, ולכל הארגונים בישראל ובתפוצות הגולה, לעשות הכל להעלותם לארץ ישראל, לבלתי ידח ממנו נידח. ולחנכם בבתי

”אף שלכאורה היו דבריו נכונים בסברא, אבל פירושם בסוגיית הגמרא דחוק, וברבי”ש א”א לפרש כלל כן. ולכן, אף שבאם אפשר להשיג גם פמורין, מהראוי להחמיר אף במופקרין, לחוש לסברת הגרי”א הענקין שליט”א, מ”מ באי אפשר להשיג גם ממנו, שאין יודעין היכן הוא, יש להתירה”.

כך הוא מנהג בתי הדין, שאין לחשוש לסברת החזון איש והרב הענקין אלא במקום האפשר, ולא במקום שחשש הקידושין יגרום לעיגון או ממזרות. ממילא, כשמצטרף ספק על עצם יהדותם, אין מקום להחמיר לחשוש לקידושיהם.

ד. עיון בדעתו של הגר"ע יוסף זצ"ל

1. תשובתו של הראשון לציון, הגר"ע יוסף

זצ"ל

הראשון לציון, הגר"ע יוסף זצ"ל, בספרו יביע אומר (חלק ח - אבן העזר סימן יא), מקבל את דברי הרדב"ז בדבר יהדותם של האתיופיים, ככתבם וכלשונם, ואינו מתחשב כלל במחקרים המאוחרים שנעשו.

דעתו היא, שהאתיופיים יהודים גמורים, ואין לחשוש אפילו להתערבות גויים לאחר מכן, וממילא אינם טעונים שום גיור:

”הנה כאשר כיהנתי כרב ראשי לישראל, השבתי לשואלי דבר בענין ”הפלישים”, ביום ז' אדר א' תשל"ג, בהסתמכי על מ"ש הרדב"ז בשו"ת דברי דוד (הל' אישות סי' ה), שאלו הפלישים בלי ספק הם משבט דן, ורק מפני שלא היו ביניהם חכמים מבעלי הקבלה, תפסו להם פשטי המקראות, ודינם כתינוק שנשבה לבין הגויים, ודינם כישראל, שאנו מצווים לפדותם ולהחיותם. עכת"ד. וכן פסק תלמידו הגאון רבי יעקב קשטרו בהגהות ערך לחם (יו"ד סי' קנח). וגם מצאנו לכמה גאונים בדור שלפנינו שהסכימו

סברות החזון איש והגאון הרב הענקין זצ"ל מחודשות, והחזון איש עצמו הסתפק בסברתו.

פשטות דברי הרמ"א בהלכות קידושין (כו, א) בשם הריב"ש מורה שלא כדבריהם. שהרי כך כתב הרמ"א:

”מומר שנשוא מומרת לעבודת כוכבים בנימוסיהן, ונתגיירו אח”כ, אין כאן חשש קידושין כלל, ומותרת לצאת ממנו בלא גט. אף על פי ששהה עמה כמה שנים, אינו אלא כזנות בעלמא [כיון שלא התכוון בביאתו לקידוש תורה] (ריב”ש סימן ו' ובת”ה סימן ר”ם)“.

הגאון ר' משה פיינשטיין (בתשובתו הנ"ל) העיר על כך, ולכן מסיק להלכה, שבמקום עיגון יש להקל:

הפלשים שעלו ארצה היו מתי מעט של כמה עשרות בכל פעם, ולא הביעו שום התנגדות להטפת דם ברית וטבילה, לא רציתי לחלוק למעשה על הגריא"ה הרצוג הנ"ל, ואמרתי מהיות טוב אל תקרי רע. אולם לדינא לא כן אנכי עמדי, ודעתי שיש לסמוך על הפוסקים הנ"ל, שהפלשים יהודים לכל דבר, ואינם צריכים גיור אפילו לחומרא".

גם על דבריו של הציץ אליעזר מתפלא הגר"ע:

"מה שכתב עוד בציץ אליעזר, להסתמך על חוקרים שונים, שלא ברור כלל שהפלשים הם יהודים לפי דין תורה, ושעל כל פנים מעורבים בהם גרים, והביא כן בשם שבילי עולם להרב שמשון בלוך הלוי, תמיהני עליו, שבא לדחות עדות גאוני עולם, מפני חוקרים אשר דבריהם מהבל ימעטו, והרי הלכה רווחת בידינו בקידושין (עו ב), שאין ערעור בפחות משנים. ועיין בשו"ת מהרשד"ם (חלק אבן העזר סימן קלח), בנידון איש שיצא עליו קול לעז שהוא ממזר, וכן העיד עליו עד אחד, ופסק, שאינו נאמן לפוסלו, ואפילו להצריך בדיקה אחריו, דעת הרמב"ם שצריך להיות עדות גמורה בבית דין, (וכן פסק מרן השלחן ערוך אבן העזר סימן ב' סעיף ג'). ואף למה שפירש רש"י (קידושין עו ב) שהערעור הוא שמץ פיסול, ולא שמעידים עליו עדות גמורה, אלא יציאת קול, היינו דווקא להצריך בדיקה אחריו, ואם אי אפשר מכשירים אותו, אבל לפסול, פשיטא דעדות גמורה בעינן. ע"ש. וכן כתב המהריב"ל בתשובה חלק א' (כלל ב' סימן ב'). ואם

ספר דתיים ובתלמודי תורה, לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה. הפסיקה הנ"ל סללה את הדרך להכרה בעדת הפלשים כיהודים על פי חוק השבות. בישיבת שרי הממשלה ויושב ראש הסוכנות היהודית, ביום ט"ז בשבט תשל"ה, סוכם על הקמת צוות בין משרדי לבדיקת חלות חוק השבות על יהודי אתיופיה, וביום כ' אדר תשל"ה אכן החליטו שיש להחיל את חוק השבות עליהם: "וזאת על יסוד חוות דעתו של הראש"ל הרב הראשי לישראל הרב עובדיה יוסף". היועץ המשפטי לממשלה פרופ' אהרן ברק, הורה, שבעקבות ההחלטה להכיר ביהודי אתיופיה כיהודים ע"פ חוק השבות, אין לעכב את רישומם במרשם האוכלוסייה כיהודים. בעקבות החלטות אלה שהיו גורליות ליהודי אתיופיה, התאפשרו ובאו גלי העלייה לישראל בשנת תשמ"ד ובשנת תשמ"ה, ועד הסתיו של שנת תשמ"ט הגיעו לישראל כששה עשר אלף עולים מאתיופיה".

בדבריו, הוא מתפלא על חששו של הגריא"ה הרצוג למחקרים אלו. אם כי למעשה, נהג בהם מילה וטבילה, כיון שלא התנגדו לכך:

"ונוראות נפלאות, מה ראה על ככה, לדחות דברי גאוני עולם, שקובעים בוודאות שאין ספק שהם משבט דן, מפני דבריהם של חוקרים שמטילים ספק ביהדותם, ומי נדחה מפני מי, אתמהה. ומכל מקום, היות שראיתי שעשה מעשה, וצויה להרה"ג רבי נתן סאלם זצ"ל שיצרף עמו שני תלמידי חכמים, ויעשו הטפת דם ברית וטבילה, לשם גיור לחומרא, והקבוצות של

**יהדותם, המיוסדת על פי עדות גאוני
קדמאי?!"**

**הוא מביא את דברי הגאון ר' משה פיינשטיין
זצ"ל, ותמה גם עליהם:**

"מה מאד יש לתמוה על דברים אלו, מאחר שידוע לכל גדולתו של הרדב"ז, ונחשב לפוסק גדול גם בדורו דור דעה של מרן הבית יוסף, ולמפורסמות אין צריך ראייה, והאריכות בזה למותר. ועיין חולין (ו ב), העיד ר' יהושע בן זירוז לפני רבי, על רבי מאיר שאכל עלה של ירק בבית שאן (מבלי שיפריש תרומות ומעשרות), והתיר רבי את בית שאן כולה על ידו, (שדן אותה כחוץ לארץ, היפך מה שנהגו עד אז להחזיקה כארץ ישראל ולהפריש תרומות ומעשרות), ושם (דף ז א), אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא, ודילמא עישר עליו ממקום אחר, אמר ליה לא נחשדו חברים להפריש שלא מן המוקף. ודילמא נתן עיניו בצד זה ואכל בצד אחר, אמר ליה חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עליה. ופירש רש"י, ראה כמה אדם גדול הוא שהעיד עליו, והיינו ר' יהושע בן זירוז, שהואיל והעיד על זאת, בוודאי שיפה כיון ודקדק בדבר אל נכון. ודון מינה ואוקי באתרין. וגם לאחר דורו של הרדב"ז מוקמינן להו אחזקתייהו, שגדולה חזקה, וכמו שכתבו הגאונים הראש"ל המרפ"א ובית דינו הנ"ל. כשם שנוהגים כן לגבי שאר קהילות שבאו מחוץ לארץ, כגון יהודי קוצ'ין, ויהודי רוסיה וגרמניה, שמחזיקים אותם כיהודים לכל דבר, ורק בשעת נישואיהם חוקרים ודורשים כמידת האפשר".

כן בנידון דידן שלא הייתה כאן עדות ברורה, ואי אפשר שתהיה עדות כזאת, לאחר שהרדב"ז והמהריק"ש קבעו במפורש שהם משבט דן בלי ספק, מי הוא זה ואי זה הוא שיוכל לצאת נגד עדה שלמה לפסלם ולהטיל בהם מום בקדשים, שהרי גדולה חזקה. וכמו שכן כתב הראש"ל המרפ"א זצ"ל בתשובה הנ"ל. וכל שכן שהדבר ידוע שמנהג הפלשים שכל מי שנזקק למשא ומתן עם מי שאינו בן ברית, לא יוכל להיכנס לביתו ולמשפחתו עד שיטבול בנהר, וכמו שהעידו בפנינו כמה מגידי אמת מהפלשים, כמסיחים לפי תומם. גם מה שהביא בציץ אליעזר מספר אוצר ישראל ערך פלשים, שבעיני רבים מחוקרי זמנינו הפלשים יושבי ארץ כוש אינם מעדת ישראל, ולבם נוטה לחושבם מכתות הנוצרים המתקרבים לדת ישראל, נוראות נפלאותי שמסתמך על ספר זה (שיש בו כמה דברי מינות) נגד עדות גאוני ישראל. גם עלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה, שבאוצר ישראל שם מסיים, ובאמת שכל הנשמע עד הנה על אודות העם ההוא הגיע לנו על ידי נוסעים נוצרים אשר אל בית פלשי לא יבואו, ועל מפתן בתי תפלתם לא ידרכו, כי טמאים הם בעיני הפלשים, וידוע שכל עמי הקדם מעמיקים להסתיר יסודות אמונתם ומנהגיהם מאנשי מדינות אחרות, ולכן לא יעברו דעתם בסיפורים לא נאמנים וכו'. ע"ש. ואם כן, האם על מחקר כזה יתכן לסמוך לפקפק ביהדות עדה שלמה, אשר מסרו את נפשם על יחוד השם ותורתו לפי קבלת אבותיהם, ולפגום בחזקת

דהוי ממזר מדרבנן. ע"ש. ובספק ממזר מדין ייבום בוודאי דנקטינן לקולא. ומה שכתב עוד הציץ אליעזר שם, לפסלם מפני שאינם בקיאים בדיני עריות, הנה הרמ"א בדרכי משה (סי' ד' ס"ק יד) כתב בדין האנוסים, שיש להוכיח מיבמות (טז ב) ונדה (נו ב) שאין מקבלים גרים מן התרמודיים, ופירש רש"י, מפני שנתערבו בזמן החורבן עם בנות ירושלים, וקסבר גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר, אם כן לדין דקיימא לן הולד כשר אין לחוש לממזרות, ומותר להתחתן עמהם כמו בשאר עכו"ם, דממה נפשך אם נאמר שהתחתנו בעכו"ם הולד כשר, ואם הם נזהרים מלהתחתן אלא זה בזה, אם כן הם נזהרים גם מלהתחתן מקרובותיהם, שהרי גם עכו"ם נזהרים בזה. ע"ש. הא קמן דלא חיישינן לנישואי קרובותיהם. וכן כתב השב שמעתא (שמעתא ד' פרק כב), שאף שהנימוקי יוסף יבמות (סוף פרק אלמנה לכהן גדול) מנה בכלל פסולים גם אחיה ואביה, מכל מקום מהבית יוסף והרמ"א שלא הביאוהו, נראה דלא סבירא להו כוותיה, שכל שאינו פיסול כללי, אלא לזו האשה, לא דנו בזה דין קבוע להחמיר וכו'. ע"ש. גם הגאון רבי יצחק אלחנן בשו"ת עין יצחק (חלק אבן העזר סימן ח' אות ד) כתב, דלא חששו חז"ל למיעוט קרובים, וכמו שכתב רש"י קידושין (פ"א ב), דהיינו טעמא שמותר להתייחד עם אחותו, משום דלא תקיף יצריה, דאהנו אנשי כנסת הגדולה דלא מגרי בקרובותיו, (כמו שאמרו בסנהדרין סד. ויומא סט ב). וכן לשון המשנה (כתובות יג א), הרי זו בחזקת שנבעלה לנתין ולממזר, ולא

גם על החלטת מועצת הרבנות הראשית משנת תשמ"ח, תמה הגר"ע:

"ודבריהם מרפסן איגרי, שמאחר שכתבו שאין להרהר כלל אחר דברי הרדב"ז ומהריק"ש, איך חזרו לכתוב שיש ספק שמא בגלל ניתוקם מכלל ישראל במשך אלפי שנים נתערבו בהם גוים. והרי אילו היה באמת ספק כזה, לא היו הרדב"ז ומהריק"ש שותקים מלומר כן, כדי לאפרושי מאיסורא. אלא ודאי דליתא, אלא יש להשאירם על חזקת יהדותם, שגדולה חזקה. ודו"ק".

עוד כותב הגר"ע, שלמרות שלדעתו הם יהודים, אין לחשוש לייחוסם מחשש ממזרות, וזאת, על סמך הספיקות שכתב הרדב"ז, ועל סמך דברי הגאון ר' משה פיינשטיין ועוד אחרונים, ודלא כדעתו של בעל הציץ אליעזר:

"לאפוקי ממה שכתב הציץ אליעזר חלק י"ב (סימן סו) בד"ה באופן, שכל מה שנאמר להקל עליהם שהם יהודים, בעיית היוחסין שלהם יותר חמורה, שהרי כתב הרדב"ז שדינם כתינוק שנשבה לבין הגוים, ואם כן קידושיהם נעשים בעדים כשרים וגיטם אינו גט וכו'. ע"ש. אבל לפי האמור גם לפי זה יש להקל, ובפרט שגם הרדב"ז לא הוציא דבר זה מכלל ספק, וחזי לאצטרופי לשאר ספיקות להקל להתירם לבא בקהלה, ומה שכתב עוד הציץ אליעזר שהרי אינם יודעים מדין ייבום, הרי פסק מרן (בסימן קנט סעיף ב') כדעת הרמב"ם, שיבמה שנישאת לזר אין הולד ממזר. ועיין בביאור הגר"א שם שכן מבואר בתוספתא, ודלא כהיש אומרים

קידושין וגיטם אינו גט, וכן הר"ש בתשובה שבב"י ס"ס ד שחשש כן לגבי הקראים, ולא הזכירו חשש נישואי עריות של קרובים, והיינו טעמא דלקרובים לא חיישינן, ושו"ר בשו"ת זרע אברהם יצחקי (חיו"ד סי' כז דף ק"י ע"א) שהעיר על הר"ש שלא הזכיר חששות אלו, אלא תלו עיניהם בטיב גיטין וקידושין. ע"ש).

בהמשך דבריו מוסיף הגר"ע, שאין לחוש כלל לקידושיהם, וממילא אין לחוש לממזרות:

"והנה לאחר חקירה ודרישה מפי זקני העדה וכהניה, מתברר שאין לעדה האתיופית קידושין כלל בנתינה ואמירה כפי שחייבה התורה, והנישואין שביניהם שבדרך כלל נעשים מגיל ארבע עשרה שנה ומעלה לחתן או לכלה, ולפעמים אף בפחות מכן, נערכים באופן זה: הורי הבחור מבקרים אצל הורי הנערה, ואם מצאה חן בעיניהם, מביעים את רצונם לנישואי בניהם, וקובעים זמן לנישואיהם, ואילו החתן והכלה אינם רואים זה את זה עד ליום החופה, ויום או יומיים לפני טקס החופה, שולחים הורי החתן תכשיטים ומתנות להורי הכלה, עבור הכלה, ובמקום הטקס של הנישואין, החתן נמצא בין האנשים והכלה בין הנשים, ולא קרב זה אל זה, אך אביו של החתן מכריז בפני הנוכחים ומודיע לאבי הכלה על כריתת ברית הנישואין בין החתן והכלה, ואינו נותן שום דבר, לא הוא ולא החתן, והכהן של העדה אומר פסוקי ברכה באמירה בלבד, ותו לא. ואחר הטקס והסעודה הולכים החתן והכלה יחדיו, ומתייחדים זע"ז. נמצא שאין עושים מעשה קידושין באמירה ובנתינה כדת של תורה, כי אין

הוזכרו קרובים, וכן שם במשנה (יד ב), אם רוב אנשי העיר משיאים לכהונה הרי זו תינשא לכהונה, ולא חששו לקרובים. עכ"ל. (ועיין עוד בשו"ת עין יצחק חלק אבן העזר סימן יד אות ב'). גם בערוך השולחן (סימן ד' ס"ק לד) העיר מההיא דיומא (סט ב), דאהני דלא מגרי בקרובותיו, שמכאן שאין לחוש לזנות קרובים, שדבר שאינו מצוי הוא כלל לזנות עם קרובים שהוולד מהם ממזר. ע"ש. וכן כתב בשו"ת אחיעזר חלק ג' (סימן כא), ושכן כתב ההפלאה כתובות (יג א). ע"ש. ועיין עוד בשו"ת ברית אברהם (סימן טו אות ד'), ובשו"ת כתב סופר (חלק אבן העזר סימן ב'). וכן כתב השואל ומשיב קמא (חלק א' סוף סימן ג). והגאון החזון איש (חלק אבן העזר סימן יב). ובשו"ת חלקת יעקב חלק ג' (סימן ו). ע"ש. וכל שכן לפי מה שיתבאר להלן, שגם קידושי הפלשים אינם קידושין לפי דין תורה, אם כן רוב איסורי עריות אין נוהגים בהם, כגון חמותו וכלתו אשת אחיו ואחות אשתו ואשת אביו וכיוצא בזה. נמצא שאין לחוש לאיסורי עריות. וכן כתב כיוצא בזה הרה"ג רי"מ אהרנברג בקונטרס "בני ישראל" (עמוד קח וק"ט). ע"ש. וכן ראיתי להגר"מ פיינשטיין במכתבו לנכדו, מיום כ"ח סיון תשמ"ה, שכתב, שאין בעולי אתיופיה חשש ממזרות מחמת זנות בקרוביהן, כיון שזנות בקרובים אינו חשוב כדבר טבעי, וממילא אינו שכיח, וגם מאחר שאין להם חלות קידושין, אין בהם חשש לקרובים ע"י אישות. ע"כ. (ואפשר דהיינו טעמא נמי של הרדב"ז בדברי דוד, סוף סימן ה' שחשש לפלשים רק משום שקידושיהם

להם מושג מדין קיחה קיחה משדה עפרון. וגם כשהולכים ומתייחדים יחדיו, אין כאן קידושי ביאה, שהרי צריך לומר לה בפני שני עדים הרי את מקודשת לי בביאה זו, ולהתייחד בפניהם, כמבואר ברמב"ם (פרק ג' מהלכות אישות הלכה ה'), ובטור ושולחן ערוך (סימן לג סעיף א'). וע"ע בספר דינא דחיי (עשין דף א' ע"ד), שלדברי הכל צריך שיאמר בפני עדים שהוא מקדשה בביאה, ולא אמרו חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אלא כשהיה לו עסק אישות עמה, כגון המגרש את אשתו ואחר כך בא עליה וכיוצא בזה, וכמבואר ברמב"ם (פרק י' מהלכות גירושין הלכה יט), ובטור ושולחן ערוך (סימן קמט סעיף ה'). עכ"ד. ובנידון דין שאין שום אמירה כזאת, והכל נעשה על דעת טקס הנישואין, אין כאן סרך קידושין. וע' בשו"ת יביע אומר חלק ו' (חלק אבן העזר סימן א', אות ב' והלאה), שהבאתי דעת רוב האחרונים לגבי נישואין אזרחיים, שאינה צריכה גט מן הדין כלל, מהטעם האמור. ע"ש. ומעתה אין אנו צריכים לדון במה שנסתפק הרדב"ז בקידושי הפלשים הנעשים בעדיהם, אם העדים כשרים או פסולים, דמעיקרא דדינא פירכא שאין כאן קידושין כל עיקר, וממילא אין כל חשש בגירושיהם, מאחר שאינם נשואים על פי הדין. (ושמא תאמר שיש לחוש פן בדורות הראשונים היו עושים קידושין כדת, ורק במשך הזמן הרב נשתכח הדבר מהם, אף אנו נאמר אולי גם גירושיהם היו על פי הדין. ועוד שהסברא נותנת שכך היו נוהגים בכל הדורות, שהרי הם מקפידים על שמירת מסורת

אבותיהם בכל העניינים)... שהרי אין לפלשים שום מושג של ענין קידושין כלל. ודו"ק... ברור לנו שהשושבינים מוסרי הסבלונות להורי הכלה אינם אומרים באותה שעה שום לשון קידושין כלל, וגם אינם מקפידים שיהיו השושבינים כשרים לעדות, לפיכך אין לחוש לסבלונות... ונראה שהרדב"ז בדברי דוד (סימן ה') שחשש ליוחסין של הפלשים, משום שמא קידושיהם קידושין וגיטם אינו גט, לא סיימוה קמיה דמר שאינם עושים קידושין כלל, ואילו הוה שמיע ליה כל פרטי נישואיהם, לא היה חושש כלל גם לעניין יוחסין...

בהא סליקנא ובהא נחיתנא, דליכא למיחש לפיסולי חיתון בעדת האתיופים, ומותרים לבוא בקהל ישראל ללא שום גיור, אפילו לחומרא".

2. עיון בדעת הגר"ע זצ"ל

אם נסכם את נימוקיו של הגר"ע, נראה שמתבסס על שלושה נימוקים:

א. גדלותו של הרדב"ז, שבוודאי הסתמך על עדויות מהימנות, בקביעתו שהאתיופים הם משבט דן.

ב. פחיתותם של החוקרים המפקפקים.

ג. חזקת היהדות שיש להם, כמו ליהודים שהגיעו משאר גלויות ישראל.

לגבי שאלת ייחוסם, הסתמך על שני נימוקים להתירם:

א. אין להם קידושין כלל, ואילו הרדב"ז היה יודע זאת לא היה חושש, ולכן אין לחוש בהם לממזרות מערווה הבאה מחמת קידושין.

שדנים על פיה, בנויה לדעת רבי יוחנן על התנהגות התואמת קירבה זו (קידושין פ, א):

"א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: מלקין על [סמך] החזקות [אדם לוקה אם עבר על איסור שיש בו חיוב מלקות, אף שלא הוקבע הדבר על פי עדות, אלא שהוחזק הדבר להיות כן], סוקלין ושורפין [אדם מתחייב סקילה ושריפה אם עבר על איסור שיש בו חיוב זה, אף שהאיסור הוקבע רק] על [סמך] החזקות. [ומבאר הגמרא] מלקין על החזקות – כ[דברי] רב יהודה, דאמר רב יהודה: [אם] הוחזקה [אשה כ]נדה ב[פני] שכנותיה [שראוה לובשת את הבגדים המיוחדים לימי נדתה]²⁷, הרי היא בחזקת נידה, אף שאין ראייה ברורה לכך, ולכן] – בעלה [הבא עליה באותו יום] לוקה עליה משום [איסור] נדה [אם התרו בו]. סוקלין ושורפין על [סמך] החזקות – כד[אמר] רבה בר רב הונא, דאמר רבה בר רב הונא: [במקרה של] איש ואשה [עם] תינוק ותינוקת, שהגדילו בתוך הבית [וחזקתם שהם נשואים, אבל אין לכך עדות גמורה] – נסקלין [הם] זה על זה [אם בא הבן על האשה, כדין הבא על אימו שמיתתם בסקילה], ונשרפין [הם] זה על זה [אם בא האב על הבת, כדין הבא על בתו, שמיתתם בשריפה. והגמרא מביאה מקרה שבו בוצע דין זה למעשה]: א"ר שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב

ב. אין לחוש לזנות קרובים, כיון שאינה שכיחה.

אמנם, דברי הגר"ע צריכים עיון גדול, כיון שלכאורה דבריו סותרים אלו את אלו, שלגבי קביעת יהדותם, הסתמך באופן מוחלט על דברי הרדב"ז ועל גדלותו, ולגבי שאלת ייחוסם, הסתמך על "חקירתו ודרישתו מפי זקני העדה וכהניה", וקבע, שאילו הרדב"ז היה מודע לכך, לא היה חושש לקידושין. ולכאורה, בדיוק באותה מידה, ניתן לומר לגבי שאלת יהדותם, וכפי שכותב בעל האגרות משה, "שלא ברור אם הרדב"ז ידע היטב את המציאות, זאת מלבד השאלה "אם עד זמנינו לא נשתנה מצבם".

לגבי טענתו השנייה, שהחוקרים המפקפקים הם פחותי ערך ואי אפשר להסתמך עליהם, כאן התעלם לחלוטין, מעדותו המקיפה של הרב שמואל בארי, יהודי תלמיד חכם וירא שמים²⁶, שחקר ובדק את שאלת האתיופים במשך 16 חודשים! בשליחות הסוכנות היהודית, שכותב, ש"ישנם ראיות ברורות! שהם אינם מזרע ישראל כלל וכלל! אלא באיזה זמן מן הזמנים, קבלו עליהם מצוות מסוימות, על ידי השפעות שונות", והוא מפרט את ראיותיו באריכות ובבהירות! האם מעדות כזאת ניתן להתעלם???

גם טענתו השלישית של הגר"ע, שיש לבני העדה האתיופית חזקת יהדות, צריכה עיון רב, כיון שחזקת יהדות בנויה, על התנהגות ומעשים כישראל, כפי שחזקת שאר בשר

²⁶ "ראוי לה שתייחד לה בגדים לימי נידותה, כדי שיהיו שניהם זוכרים תמיד שהיא נדה".

²⁷ שמונה על ידי הרבנות הראשית! לשמש כדיין בגיורם מחדש של בני העדה האתיופית.

²⁸ כמו שכתב השולחן ערוך (יורה דעה הלכות נדה סימן קצה סעיף ח):

אביו? אלא בחזקה, כך שאר קרובים בחזקה".

רואים אנו, שחזקת שאר בשר בנויה על התנהגות התואמת לכך.

גם חזקת כהונה, בנויה על התנהגות המתאימה לכהנים, כאכילת תרומה, ונשיאות כפיים.

ממילא, לאחר שבדקו חוקרים יראי שמים, וגילו, שהנהגתם של בני העדה האתיופית אינה תואמת את דיני התורה, בדברים יסודיים! כמו מצוות מילה, קביעת המועדים, קידושין, תפילין, וציצית, אין שום אפשרות לטעון שיש להם חזקת יהדות.

לכן, אין להשוות כלל את עולי אתיופיה, לעולים משאר גלויות ישראל, שלהם אכן ישנה חזקת יהדות, המבוססת על התנהגות של קיום מצוות.

בנוסף לכל הנ"ל, יש לשים לב, שהגר"ע זצ"ל שינה בפסיקתו ממנהג ארץ ישראל להחמיר בזה, כפי שהדגישו גדולי ישראל, ויש לכך משמעות גדולה מבחינה הלכתית, כמו שביארנו בהרחבה²⁸.

בכך ביקש הגר"ע, שחסידי חב"ד יקלמו את הפלשים במוסדותיהם.

אמנם, האדמו"ר השיב לו בזה הלשון:

"התחלתי החקירה, ותיכף ראיתי, שהשקלא ומריא בדברי פוסקים שלפני מאה שנים ויותר, ובינתיים היו מלחמות ונדודי אוכלוסיא וגזירות, שהכריחום לכמה וכמה עניינים וכו', ובה אין חקירה ודרישה כמעט כלל.

ועל פי התחלת החקירה, קרוב לוודאי שצריכים גיור גמור, או שאסורים לבוא בקהל – ולא המשכתי יותר בהחקירה".

כך נוהגים בחסידות חב"ד עד היום, שאין מקבלים את האתיופים כיהודים ללא גירות.

לה על כתיפה, והגדילתו [בחזקת שהוא בנה] ובא עליה [לאחר שגדל], והביאום לבית דין וסקלום, לא מפני ש[הוא] בנה ודאי [שלא הייתה ראייה ברורה לכך], אלא מפני ש[היה] כרוך אחריה [ולכן חזקתו שהוא בנה, כמו שמבואר לעיל].

כך נפסק להלכה ברמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק א הלכה כ):

"מי שהוחזק בשאר בשר דנין בו על פי החזקה, אף ע"פ שאין שם ראייה ברורה שזה קרוב, ומלקין ושורפין וסוקלין וחונקין על חזקה זו. כיצד? הרי שהוחזק שזו אחותו או בתו או אמו, ובא עליה בעדים, הרי זה לוקה או נשרף או נסקל, ואף על פי שאין שם ראייה ברורה שזו היא אחותו או אמו או בתו, אלא בחזקה בלבד. ומעשה באשה אחת שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתפה, והגדילתו בחזקת שהוא בנה, ובא עליה, והביאוא לב"ד וסקלוה. ראייה לדין זה, מה שדנה תורה במקלל אביו ומכה אביו שיומת, ומנין לנו ראייה ברורה שזה

²⁸ בתאריך ג' מנחם אב תשמ"ג, כתב הגר"ע מכתב לאדמו"ר מלובביץ' זצ"ל, וביקש ממנו בזה הלשון:

"אחלה פני אדוני, גאון ישראל ותפארתו שליט"א, להורות לצאן מרעיתו, חסידי חב"ד שבארץ הקודש, שיואלו להיחלץ חוששים, לקרב את אחינו הפלשים לצור מחצבתם, כמו ליחר שבמי ישראל, ויחנכו לקיים מצוות התורה, ולעודדם לחנך ילדיהם במוסדות התורה בישראל. ואם תוציא יקר מוזלל כפי תהיה. וזכות הרבים תלוי בו. ויהי רצון שיקויים בו (תהלים סא, ז): "ימים על ימי מלך תוסיף, שנותיו כמו דור ודור". ועניני תחינה בבא לציון גואל במהרה בימינו אמן. ויקום בנו (ישעיה יא, ט): ומלאה הארץ דעה את ה', ונוכה לראות בנחמת ציון וירושלים אמן".

ובנוסף לכל הבדיקות והחקירות, אמר כבוד הרב ולדמאן שליט"א, שערכו ספרים שלמים של חקירות ודרישות של למעלה מעשרים אלף נפש, שהינם קשורים כיום בשתי מחנות גדולים, אחד באדיס אבבה והשני בגונדר שבאתיופיה, ושם הקימו כתות לימוד לילדים, וכן גם למבוגרים, ויש שם בית כנסת ומקווה טהרה. ובהגיעם ארצה לומדים לפחות שנה אחת במרכז הקליטה כל עיקרי היהדות והתפלה וכו', ובסופו של דבר כולם מתגיירים ע"י ב"ד מיוחד לגיור, ופשוט שכל הרואה את הספרים ושאר הפעולות בעיניו, יראה שעשו עבודה גדולה וחשובה, אשר לא תסולא בפז.

אך יחד עם זה אני מוכרח לציין, שבבדיקות מעמיקות שערכתי עם כמה משפחות במחנה באדיס אבבה עולה, שהספרים עם בדיקת הייחוסים שעשו, אינם מדויקים לגמרי, וא"א לסמוך עליהם בוודאות, אלא חייבים לבדוק שוב כל משפחה בפרוטרוט. וכן התברר לי, שלפחות בדור האחרון, התערבו בהם גויים רבים, ונישואי תערובת נעשו לרבים כהיתר ממש. ואולם יש בזה מעלה, להצילם מחשש ממזרות, שכן יש ספק אם הם כשרים לעדות, וכנ"ל, וכן ספק אם בעבר הרחוק עשו קידושין בנתינה ואמירה כדין, ויש לצרף גם ספק גוי, ואין שייך בהם ממזרים, אלא שהם צריכים גרות, והגרות צריכה להיעשות

ה. עיון בדעתו, של הראשל"צ, הגרש"מ עמאר שליט"א

1. דעתו של הגרש"מ עמאר בעניין יוצאי

אתיופיה ועדת הפלאשמורה

בשו"ת שמע שלמה (חלק ה' אבן העזר סימן ד) דן הגרש"מ, בדין הפלאשים, והסתמך לחלוטין על דעתו של הגר"ע יוסף, הן בעניין יהדותם של הפלאשים, הן בעניין כשרותם לבוא בקהל.

אמנם, בעניין עדת הפלאשמורה, כתב שצריכים הם גיור כדת וכדין, כדי להתירם לבוא בקהל:

"ומעתה נבוא לדון באלו הנקראים פלשמורא, שלדבריהם הם יהודים שהתנצרו לפני שנים רבות באונס המלכות, וזה החל לפני כתשעים שנה, וטוענים שהם נישאו רק עם בני עדתם, כדי לשמור על טהרת ישראל.

ומרן הגאון רבינו עובדיה יוסף שליט"א, הטיל עלי לברר עניינם, וישבתי עם עוד אישים שונים, וביניהם כב' ה"ר דוד אזולאי הי"ו (סגן שר הפנים) ועוזריו, ומתוך שיחות ארוכות עם רבני העדה וכהניה עולה, שגם לפי דעתם, הפלשמורא לא נתערבו עם גויים, וכמעט שלא היו ביניהם נישואי תערובת, שגם הגויים שבסביבותיהם היום מתרחקים מהם. ועוד הם טוענים, שיש אפשרות לבדוק כל אחד ואחד מהם, ולדעת אם לא נתערבו בהם גויים, ויש ביניהם זקנים שידועים היטב את המשפחות, וזוכרים אזורים שלמים, ויודעים שבע דורות של כל אחד מהאזור שלהם, וניגשנו למרכז קליטה והדגימו את זה לפנינו.

הקבוצה האחרונה, ואח"כ מכינים עוד קבוצה גדולה יותר, וחוזר חלילה, וחוששים שמא יש בזה דבר רמאות ח"ו".

2. עיון בדעתו של הגרש"מ עמאר שליט"א
אם כן, בעניין הפלאשמורה, מסכים הגרש"מ
שטעונים הם גרות, אבל זאת רק מחשש
תערובת גויים, אבל כשידוע שהאם היא
פלאשית, אינו מצריך גרות, בהתבסס על
פסקו של הגר"ע יוסף זצ"ל.

כבר הערנו, שיש לפקפק טובא בפסק
הגר"ע, ושכל גדולי ישראל חלקו עליו.

דין ומורה הוראה, צריך לשים נר לרגליו, את
דברי החזו"א, בקובץ אגרות ח"א איגרת לא:

"בירור משפט בבחינת הלכה למעשה, נחלק לעיונים שניים. העיון הראשון, להניף הסולת הנקייה, סעיפי המשפט התוריים [התורניים]. ואחריו העיון השני, החדירה בעובדה הנוכחת לפנינו, במעלותיה ומגרעותיה, ובדיוק משקל של כל פרק מפרקיה, כדי להתאים את הנידון אל סעיף ההלכה המכוון עליו.
ומרובים המכשולים של התאמה
כוזבת, מהמכשולים ביסוד ההלכה.
 זאת אומרת, אף שאין הדין אומר על מותר אסור ועל אסור מותר, בכל זאת הוא נכשל במעשה שבא לידו, ומחליט בכוח מדומה, שזה שבא לידו הוא של

כדת וכדין²⁹, ותחילה צריך ללמד דין התורה ומנהגי ישראל, בין בעניין שבתות ומועדי ישראל, והן במצות הכשרות ובענייני טהרת המשפחה, ושאר דיני ומנהגי ישראל, ולא רחוקה היא ולא נפלאה, כי בעיני ראיתי איך הם מתפללים תפילה של שבת, גדולים וצעירים וזקנים יחד, בעת שהייתי בשבת בבאר שבע, והתפללתי בביהכ"נ גדול שלהם, ושם כמאתיים איש, עם שני רבנים צעירים ונמרצים, שלמדו בישיבות קדושות באה"ק, והם ת"ח ויר"ש, והצליחו להרגיל בני עדתם לתפלה בנוסח הספרדים, בסדר מופתי ובדרך נכונה, והיה הדבר להפליא. ואולם שמעתי הסתייגות בקשר לדרך הלמודים במרכזי הקליטה, וכן בעניין הבית דין שמגייסם, וצריך לבדוק ולחזק את העניינים כראוי, ואז אפשר להביא המצב ללימוד אמיתי, ולגייס רק את אלה שמעוניינים ביהדות באמת ובתמים, ולעקוב אחר העניין, שהכל יהיה במושלם.

ונשאר לברר בעניין עלייתם של הזוגות המעורבים, ולקבוע כללים את מי להעלות ומי לא להעלות, וכן צריך לברר היטב הטענה הנשמעת מפי רבים מאלה שעסקו בעלית הפלשים, שאומרים, שהעסקנים אומרים בכל פעם שזו

²⁹ בקבלת מצוות מוחלמת.

בנוסף לכך, גם אותם שברור שלא התערבו בגוים, כיון שהתנצרו, טעונים הם "קבלת חברות" [שמקבל על עצמו לשמור את כל המצוות כהלכתם] מדרבנן, כמו שכתב הנימוקי יוסף במסכת יבמות (מו, ב מדפי הרי"ף):

"ישראל שחמא ועשה תשובה, דכ"ע שורת הדין אינו צריך טבילה, אלא קבלת חברות בפני ב"ד לכתחילה. ואף על פי כן, טובל הוא מדרבנן, משום

מעלה, דומיא דטבילת עבד משוחרר, שאין טבילתו אלא מדרבנן, וכן כתבו בתוספות אחרונות".

הרמ"א פסק את דברי הנימוקי יוסף להלכה, ביורה דעה הלכות גרים (סימן רסח סעיף יב):

"ישראל מומר שעשה תשובה, א"צ לטבול; רק מדרבנן יש לו לטבול ולקבל עליו דברי חברות בפני ג' (נ"י פ' החולין)".

הוראתו זו ניתנה, במסגרת ערעור בבית הדין הגדול, בתיק 812321\1, שהוגש על ידי אשה מבני הפלאשמורה, על פסק דין שניתן בבית הדין הרבני ברחובות.

בית הדין ברחובות, פסק שאין לאשר את יהדותה של האשה הנ"ל עד שתעבור גיור כדין, על סמך דעתם של הגרי"א הרצוג והגר"מ פיינשטיין, שהבאנו לעיל, ובניגוד לדעת הגר"ע יוסף.

האשה ערערה על כך, וביקשה להתיר לה להינשא, ללא כל הליך גיור ושיבה ליהדות³².

במסגרת משא ומתן שניהל הגרש"מ עמאר עם המבקשת ובא כוחה, סוכם, שהמערערת תלמד במסגרת ההכנה לנישואיה, את ההלכות הרגילות שכל כלה יהודייה לומדת לפני חופתה, לאחר מכן תטבול במקווה רגיל, ולא יכתב בשום מקום שעברה תהליך גיור או שיבה ליהדות, רק שבפתח המקווה יעמדו שלושה תלמידי חכמים, כדי שהטבילה תעלה לשם גירות.

בכך סתר הגרש"מ את מה שכתב בתשובתו שהובאה לעיל:

"הגרות צריכה להיעשות כדת וכדין, ותחילה צריך ללמד דני התורה ומנהגי ישראל, בין בעניין שבתות ומועדי ישראל, והן במצות הכשרות

הסעיף הידוע, בעת שהעלים עין מקו דק רב הערך, בפלילית [בשפיטת] המשפט, הנבנה תמיד על קווים שכליים דקים, ובהעלמה זו, הוציא משפט מעוקל, מעוות לא יוכל לתקון".

גם רבינו הגר"א, באדרת אליהו, על הפסוק (דברים יג טו): "ודרשת וחקרת ושאלת היטב, והנה אמת נכון הדבר", מזהיר על כך:

"אבל הנראה, שהדיין צריך להיות חכם בתורה, שיפסוק הדין על פי התורה, וצריך להיות בקי בדרך ארץ, בכדי שלא יהיה הדין מרומה. ואלו ואלו דברי אלוקים חיים: **אם ברור לך כאחותך, זהו הדין גופא, שיהיה ברור לך. ואם ברור לך כבוקר, שיהיה בקי בענייני עולם**, בכדי שלא יהיה דין מרומה".

לכן, הסתמכותם של הגר"ע זצ"ל ותלמידו הגרש"מ עמאר, על דברי הרדב"ז, תוך התעלמות ממחקרים אמינים שנעשו על ידי חוקרים יראי שמים, תמוהה עד מאוד, ועלולה להביא למעוות לא יוכל לתקון, של התערבות גויים בעם ישראל ח"ו^{30 31}.

מעבר לכך, על הגרש"מ עמאר יש לתמוה טובא: כיצד הורה למעשה שגם בני הפלאשמורה אינם טעונים גיור כדין, בניגוד למה שכתב בתשובתו?!

כשנשאלתי על ידי חבריי על סיבת נתינת הפסוק, למרות שלדעתי עד הגיור אין דיין כיהודים, השבתי, שאיני דואג להצלתו, אלא להצלת חיילי ישראל מהתבוללות עמון³² בכך בקשה האשה למעון, שלא רק שיהדותה אינה מוטלת בספק, אלא בנוסף לכך אין לה דין "מומר" שצריך לעבור הליך של שיבה ליהדות, כפי שבארנו בהערה 29. זאת, למרות התנצרותם של בני העדה.

³⁰ הסיכון לתערובת גבוה במיוחד, לאור העובדה שבנות העדה גדלו ללא תורה שבעל פה, ואינן מורגלות בצניעות ובהרחקה מגברים.

³¹ בשבתי בבית הדין, נחתי פסוק משירות צבאי על רקע דתי, לבנות העדה האתיזופית שחפצו בכך. זאת למרות, שבבידור שעשיתי עמן התברר, שלא מבלו במקווה לשם גרות, בהוראת הקייסים שהסיתו אותן: "אנחנו יהודים, אין לנו שום צורך במבילה!"

החברה, השכנות וענייני אמונה, בהובלת המנהיגות הציונית – דתית.

הגיעה עת תיקון. בימי בין המצרים, אין לנו אלא להרבות אהבה ואחוה שלום ורעות".

2. ביקורת המכתב

מכתב זה, בנוי על טעויות יסודיות, ועלול להביא למכשול חמור, וכפי שנפרט.

א. במכתב מובעת הזדהות עם:

"אחינו הישראלים בני קהילת אתיופיה".

אבל כפי שהראינו, ייחוס קהילה זו לעם ישראל מוטל בספק גדול.

ב. במכתב נכתב:

"ליהודי אתיופיה יש היסטוריה ארוכה ומפוארת של מסורת וגאווה יהודית".

מסורת וגאווה יהודית בנויות, על הקשר עם הקב"ה, דרך קיום תרי"ג מצוות!

יסוד זה אינו קיים לצערנו בקרב עדת אתיופיה, כפי שהבאנו עדויות מפורטות על כך בהערות 5 – 6.

ג. כתוצאה מכך, מסקנת הכותבים:

"אנו מתחייבים לפעול... להשתלבות מלאה בחברה הישראלית, לעבות ולחזק את מערכות החיים המשותפים בתחומי החינוך והחברה..."

מובילה למכשול חמור, של תערובת גויים בעם ישראל!

ובענייני טהרת המשפחה, ושאר דיני ומנהגי ישראל".

על כל זה, ויותר הגרש"מ במשא ומתן עם המעוררת, והסתפק בהלכות טהרת המשפחה בלבד!!!³³

הדברים עומדים בסתירה גמורה, לפסיקתו של מרן השולחן ערוך, בשולחן ערוך יורה דעה הלכות גרים (סימן רסח סעיף ג):

"חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינה ביום ובשלושה".

ו. מכתב רבני הציונות הדתית

1. נוסח המכתב

בתאריך ט"ו תמוז תשע"ט, פורסם בעיתון "בשבע" מכתב, עליו חתומים רבנים ואישי ציבור מהציונות הדתית, תחת הכותרת "את אחי אנוכי מבקש":

"אנו החתומים מטה, מביעים הזדהות עמוקה עם כאבם של אחינו הישראלים בני קהילת יוצאי אתיופיה. כאבם הוא כאבנו.

מחאת בני הקהילה, הביאה לידי ביטוי כאב ותסכול, תחושות של אפליה והרחקה. ליהודי אתיופיה יש היסטוריה ארוכה ומפוארת של מסורת וגאווה יהודית. עלינו לדאוג להעמקת השייכות של כולנו למדינת ישראל.

אי לכך, אנו מתחייבים לפעול להעמקת ברית האחים, בין בני הציונות הדתית לבין הישראלים בני קהילת יוצאי אתיופיה, להשתלבות מלאה בחברה הישראלית; לעבות ולחזק את מערכות החיים המשותפים, בתחומי החינוך,

³³ למרות בורותה המוחלטת בשאר ההלכות!

טענת אותם רבנים הייתה, שתקנה זו נצרכת, כדי שלא ייווצר מצב, שבעל שאשתו תכופ אותה לגרש על פי החוק, ינקום בה בכך שלא ייתן לה גט כדת משה, ובכך יעגן אותה.

עוד טענו אותם רבנים, שיש לחשוש, שבמצב הנ"ל, יהיו פרוצות שיינשאו רק על פי החוק, לרשעים שאינם חוששים לדת ישראל.

רבנים אלה, ביססו את טענתם, על דברי הרמ"א באבן העזר הלכות ייבום (סימן קנז סעיף ד):

המקדש אשה ויש לו אח מומר, יכול לקדש ולהתנות בתנאי כפול, שאם תיפול לפני המומר ליבום, שלא תהא מקודשת (מהרא"י ברי"ן).³⁵

גם כאן, טענו, יש להתיר עשיית תנאי בקידושין, שאם יבטל השופט את הנישואין לא תהא מקודשת.

רבני פריז, הרבנים הגאונים ר' צדוק הכהן ור' יהודה לובצקי זצ"ל, פנו לגדול הדור, רשכבה"ג מרן ר' יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, כדי לקבל את חוות דעתו על תקנה זו.

בתשובתו לר' צדוק הכהן (שו"ת רבי יצחק אלחנן סימן פג), כתב ר' יצחק אלחנן:

"ב"ה יום ב' ד' סיון תרנ"ג, קאוונא.

כבוד ידיד ד' וידיד נפשי, ה"ה הרב הגאון המפורסם לתהילה וכו', כבוד שלום תורתו, מורנו הרב צדוק הכהן נרו יאיר, הרב דקהילת פאריש והמדינה, שלום וכט"ו.

הדרך היחידה להשתלבותם, חייבת לעבור דרך גיור כדת וכדין, המבוסס על קבלת מצוות מלאה!

אין ספק שבימי בין המצרים יש להרבות אהבה ואחוה, אבל אין לוותר בשום אופן, על קיום התורה וקדושת ישראל.

ז. מעמדם וסמכותם של גדולי הדור

בעניינים הנוגעים לכלל ישראל

1. חובת ההתייעצות בעניינים הנוגעים לכלל ישראל

מלבד כל הנ"ל, יש לשים לב לדבר נוסף.

לפני כמאה שנה, קבעו גדולי ישראל, שכאשר קיימת מחלוקת בעניינים הנוגעים לכלל ישראל, ההכרעה נתונה לסמכותם של גדולי הדור בלבד.

עיקרון זה נקבע, בפולמוס הידוע על 'תנאי בנישואין'.

ראשיתה של פרשה זו, בשנת תרמ"ד³⁴, לאחר שנחקק בצרפת חוק נישואין וגירושין אזרחיים, על פיו, שופטי המדינה יכריעו במריבות בין בני זוג, וכשיראו שיש טענה המצדיקה גירושין, יוציאו פסק דין המבטל את הנישואין, ומתיר לכל צד להינשא מחדש.

תשע שנים לאחר מכן, בשנת תרנ"ג, חתרה אגודת רבנים בצרפת, ובראשם הרב מ. יוסף לעהמן, ראש הסמינריון בפריז, לכך שתהיה אפשרות ליישם חוק זה גם על פי דין תורה. וזאת על ידי הצעה, שכל מי שמקדש אשה, יתנה עמה, שאם תתגרש על פי החוק, או אם ימות בלא בנים³⁵, יעקרו הקידושין למפרע.

³⁵ שגם במצב זה ישנה התנגשות בין החוק לדין תורתנו הקדושה, שעל פי החוק דינה כפנויה, ועל פי התורה זקוקה לייבום.

³⁴ סקירת פרשה זו, היא על פי מאמרו המקיף של הרבנים צבי גרסנר ובצלאל קרלינסקי, בכתב העת "ישורון" ח'.

אחרון, שוב עלתה הצעת התנאי. ואז, פנו הרב לובצקי יחד עם הרב וייסקפאף, לחכמי וגדולי הדור, שיתערבו בעניין.

במכתבם, הם מגוללים את השתלשלות הפרשה, ואת השגותיהם והתנגדותם להצעה המוצעת, ומציינים, שהרבנים המתקנים כתבו, שההצעה תצא לפועל רק לאחר חצי שנה, ולכן יש עדיין תקווה, שכאשר ייצאו הרבנים הגדולים במחאה גלויה, אולי ישובו מתקנתם.

פנייתם הנרגשת, לא נשארה כקול קורא במדבר, ומרנן ורבנן, הגאוני רבי דוד קרלינר ור' חיים עוזר גרודזינסקי, הזדרזו להשיב במכתב אחד בחתימת שניהם (נדפס באגרות ר' חיים עוזר, איגרת שעב):

"ב"ה תמוז תרס"ז

הוד כבוד הרבנים הגדולים בפאריש בירת צרפת, ד' עליהם יחיו.

נבהלנו לשמוע ממכתבם את ההצעה אשר עלתה בעיני רבני צרפת לקיים את הגירושין ע"פ ערכאותיהם על ידי תנאי בקידושין. לולא ראינו את מכתב מעכ"ת, לא יכולנו להאמין. הן גם רבני הרעפארם לא הרהיבו לפגוע בעקרי הדת של נישואין וגירושין, שלא יבדילו מקהל עם ישראל, אף כי רבני צרפת אשר לא נמנו מעולם להרעפארם.

אולי חושבים הם, כי יש לתקנתם איזה יסוד ושורש בדין; הננו להודיעם כי הדבר פשוט ואין צריך לפנים, כי אין שום ממש ותוקף בזה על פי דין, והמתגרשת בערכאותיהם בלי גט על פי דין כדת ישראל - הרי היא אשת איש גמורה, ובניה מאחר ממזרים, ואין שום עצה ותקנה לזה.

אחדשה"ט, מכתבו הגיעני, במה שדרש ממנו לחוות דעתי ע"ד העצה במדינתם שקשה לעשות גיטין, וע"כ עלה בדעתם לעשות הקידושין בתנאי, וכמו בהיבם מומר וכו'.

ועל זה הנני להשיבו כי חלילה לעשות כן ואין זה נכון לדינא כלל, וקשה לי כעת לבא בארוכה בזה מחמת רוב חולשתי, ורק בקצרה באתי להודיע דעתי אשר זה הוא דבר בטל מן הדין וישתקע הדבר וכו'. וד' יהיה בעזרנו להקים הדת על תילה, ויסיר מאתנו כל מכשול ומפריע מעל תורתנו הקדושה אמן סלה.

עתה הנני לברכו כו', כנפשו ונפש ידידו הנאמן והדורש שלומו תמיד בכל לב ונפש חפצה, ומצפה לישועת ד' במהרה, יצחק אלחנן ספעקטאר החונה פה קהילת קאוונא."

בתשובתו לרב לובצקי (תשובה פד) כתב:

"הנני להודיע כי נבהלתי מזה, וחלילה לעלות על הדעת לעשות כן, כי אין זה נכון לדינא, וגם ע"י זה יתרבו מכשולים רבים בעוונותינו הרבים, וע"כ ישתקע הדבר ולא יאמר זה כלל. ולבא בארוכה קשה עלי כעת, מחמת רוב חולשתי ד' ירחם, אך בקצרה באתי, כי יפרשו מזה, ולא ייזכר ולא יפקד זה כלל. ולכמותו יספיק הקיצור".

תשובתו הקצרה והחד משמעית, של הגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל, פעלה אכן את פעולתה. ובאמת נשתקע הדבר, כל ימי חיי רבי צדוק הכהן.

אולם לאחר פטירתו בשנת תרס"ו, כשהתאספו רבני צרפת לעשות לו כבוד

נקוה כי תצליחו בהשתדלותכם, ודברים היוצאים מן הלב יהיו נשמעים בעיני החכמים אשר אין כוונתם להרע, ורק איזו טעות ודמיון כוזב הטעה אותם, וישתקע עוד הדבר, והננו המחכים לשמוע ולדעת מגמר הדבר, וד' יהיה בעזרתכם.

כמשאלות מוקירכם ומכבדיכם בלב ונפש כל הימים.

דוד פרידמאן

חיים עוזר גרארזענסקי".

בעקבות מכתב זה, הביעו גדולי ישראל רבים את התנגדותם³⁶.

החתונות, ודרך הייחוד של החתן והכלה. שלא כימים הראשונים, שהיו עושים הכל על פי מנהג היהדות, והייחוד היה נעשה בעת מיוחד, שהכל יודעים כלה למה נכנסה כו', והיה אפשר אז לייחד עדים סמוך להמעשה, ולהתנות התנאי בדברים ברורים, כאמור בנוסח הסדר הנעשה על פי החתם סופר אה"ע סימן קיא, ובנודע ביהודה, לענין התנאי שלא תתענן, כשלא תוכל להשיג אח"כ החליצה [מהאח המומר]. מה שאין כן בעת הזאת, שחוק הכבוד והנימוס, לא יניח לעשות כמנהגי הקדמונים, והייחוד הראשון לא יהיה בעת ידועה, שיבואו שם להתנות התנאים לפני העדים. אם כן, כמעט בלתי אפשר הוא לעשות התנאים כדת וכהלכה, וממילא ייבטלו התנאים, כשלא יהיו נדברים כהלכה, ויישאר מעשה הקידושין והנישואין קיים בלי תנאי".

עוד הוסיף (עמודים מ, 40):

"וגם, כמה דקדוקים יש בקידושין על תנאי, וכמה זהירות צריך לזה, שיהיה התנאי קיים לבטל הקידושין. ואם יודמן שנצטרך לעשות קידושין באופן זה, צריך להיעשות על ידי רב גדול, שהוא בקי היטב בכל הדינים השייכים לזה, ושהוא זהיר בתכלית הזהירות לתקן הכל כדן וכדת. [וזה מה שצריך להיעשות במקרה המיוחד, של מי שאחיו מומר]. אמנם בזמננו, שסידור הקידושין מסור לכל

חדלו לכם רבני צרפת, לעשות כדבר הזה, שלא נצטרך לקרוא אחריכם מלא, ולהבדיל חלק מעמנו למען לעשות סיג וגדר לטהרת וקדושת ישראל, מתערובת פסולים וממזרים, חלילה לכם, שיהיו בני ישראל בוכים למשפחותם על ידיכם.

ואתם רבני ישראל שומרי משמרת הדת, עמדו על המשמר, דברו על לב החכמים בגזירת חכמים, קנאו קנאה גדולה לד' ולתורתו, ולעם ישראל בקדושתו, תבררו לפניהם דעתנו דעת תורה, תודיעו להם כי רבני ארצנו תמימי דעים כאיש אחד, חברים יעמדו בפרץ, ויפרסמו בכל תפוצות הגולה, את החרם והקרקע שאינו מתאחה.

³⁶ כמה טעמים נאמרו, לחלק בין תנאי הרמ"א, לתנאי שהוצע על ידי המתקנים:

א. אין תנאי בנישואין

כתב החתם סופר (שו"ת חתם סופר חלק ד (אבן העזר ב)

סימן סח):

"אין אדם רוצה שתתחנן אשתו לאחר בחייו, ע"י ביטול הקידושין, וגם בניו יהיו בני פנויה, אין דעת שום אדם סובל זהו משו"ה אין תנאי בנישואין, דודאי [אפילו אם התנה בשעת הקידושין], אחולי אחלי [מחל על תנאו בשעת הביאה, כדי שלא ייווצר המצב הנ"ל. לכן, אי אפשר לסמוך על התנאי, שאם תתגרש על פי החוק יתבטלו הקידושין, כי בשעת ביאה, וודאי מתחרט מתנאי זה]. אבל בתנאי שבשעת קידושין, ע"מ שלא תזקק לייבום מומר או מוכה שחין, שבב"ק ק"י [שכל ביטול הקידושין יהיה רק כשימות בלי בנים], שם אינו חוזר ומוחל, ואינו חוזר ומקדש בשעת ביאה, שהרי הספק תלוי כל ימי חייו, ולא תתחנן אשתו לאחר בחייו, וגם בנים לא יהיה לו".

ב. הקושי להתנות כדן

צריך להתנות כדן לפני הביאה, וזה דבר שאי אפשר, כמו שביאר הרב לובצקי, בספרו "אין תנאי בנישואין" (עמודים 14, 36):

"וזה דבר שאי אפשר בשום אופן, במדינת צרפת ארץ הנימוס, ובפרס כפי שנודע מצב הזמן, ודרך

ב"השבוע", על המכתב הנדפס מהרב ר' דוד פרידמאן ומאתי, ומעלת כבודו מתפלא, על אשר יהיו רבני רוסיא להתערב בדבר, טרם שכתבו המה טעמים ונימוקים, שיש להם טעמים הרבה, ועוד להם זמן ארבעה חדשים עד חלות תקנתם.

אמנם הועתקה לפנינו החלטת אסיפת הרבנים בפאריש, ראינו את דבריהם שם וטעמם, ואחר הביקור והעיון, לא מצאנו בדבריהם ובתקנתם להטיל תנאי בקידושין (שאם תתגרש בערכאות לא יחולו הקידושין), שום עצה ותקנה לבטל

וכשאשה תזנה תחת בעלה, היא והבועל יחשבו, שאין עושים איסור חמור בזה, שהרי במהרה תתפרד החבילה על ידי הערכאות, וייעקרו הקידושין למפרע, ונמצא שבעל פנויה; ויקים בנו ח"ו 'ומלאה הארץ זימה' ". [מה שאין כן בתנאי של מי שאחיו מומר, אין התנאי תלוי בידי אדם, ולא תצא תקלה זו].

בחילוקים אלו רואים אנו בחוש, את דברי החזו"א שהבאנו לעיל (קובץ אגרות, חלק א, איגרת לא):

"ומרובים המכשולים של התאמה כזבת, מהמכשולים ביסוד ההלכה. זאת אומרת, אף שאין הדיין אומר על מותר אסור ועל אסור מותר, בכל זאת הוא נכשל במעשה שבא לידו, ומחליט בכוח מדומה, שזה שבא לידו הוא על הסעיף הידוע, בעת שהעלים עין מקו דק רב הערך, בפלילית [בשפיטת] המשפט, הנבונה תמיד על קווים שכליים דקים, ובהעלמה זו, הוציא משפט מעוקל, מעוות לא יוכל לתקון. ובשל העיון האחרון, נשללה ההוראה מן ההמון, אף בדברים שהאסור והמותר מפורסם תכלית הפרסום, וניתנה לחכמים שבכל דור, לחקות לאשורה של כל שאלה המופיעה מזמן לזמן, שהחכמים יפתרוה, מנקודת עיון מקיף, והסתכלות בהירה".

גם כאן, במבט ראשון נראה, שאין שום הבדל בין תנאי הרמ"א לנידון דידן, אבל גדולי ישראל שהעמיקו בדבר, ראו, שיש לחלק טובא.

כחודשיים לאחר מכן, בעקבות פליאתו של ראש הרבנים המתקנים, הרב יוסף להמן, באחד העיתונים, על התנגדותו הנחרצת של מרן הגר"ע, לפני ששמע את נימוקי תקנתם, ולפני זמן חלוצה, כתב לו הגר"ע (איגרת שעג):

"ב"ה ד' אלול תרס"ז, ווילנא.

הוד כבוד הרב החכם השלם במדעים, מו"ה יוסף לעהמאן הי"ו, ראש הסמינריון בפאריש.

אחדשה"ת, מהרב מוהר"י לובעצקי מפאריש נודעתי דבר תשובתו

רב צעיר לימים, קרוב לוודאי, שהקידושין על תנאי לא יסודרו על פי כל הדקדוקים שנתקנו על ידי גאוני ישראל, ואם רבינו יחיאל מפאריש תיקן שלא לגרש על תנאי, משום דאין אנו בקיאים בדיני תנאי, יבאו המה בפאריש, ויתקנו דאף הקידושין יהיו על תנאי?!"

ג. שלא תהא כל אחת מפקיעה עצמה מתחת בעלה שונה התנאי של מי שאחיו מומר, שאין קיומו תלוי באשה, מתנאי זה, שקיומו תלוי באשה, שהרי ביד האשה ליצור מריבות עם בעלה, ולגרשם לשופט להפקיע את הנישואין, ודבר זה מנוגד לדעת חז"ל, כפי שאומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (מח, א):

"אמר רב משרשיא: דבר תורה [מדין תורה], אפילו [גם שנכפה] ב[יד] עכו"ם כשר [לפי שמתוך הכפייה, הוא מתרצה לגרש בלב שלם], ומה טעם אמרו [חכמים, שגט שנכפה] ב[יד] עכו"ם פסול? כדי שלא תהא כל אחת ואחת [שאינה חפצה בבעלה] הולכת ותולה עצמה ביד עכו"ם [ותתחבר לנכרי להחניף לו ולזנות עמו, בכדי שיסכים לכוף את בעלה לגרשה], ומפקעת עצמה [על ידי כך] מיד בעלה. [וכדי למנוע אפשרות זו, תיקנו חכמים שהגט פסול, אלא אם כן נכפה על ידי בית דין של ישראל, או נכרים הפועלים בשליחותם]."

ד. ביטול קדושת האישות

עוד הוסיף בספר אין תנאי בנישואין (עמוד 18):

"על ידי מנהג הקידושין על תנאי, תתבטל קדושת האישות מכל וכל, כיון שכל קידושין יהיו תלויין,

התורה למעשה, ואף כי בתקנה כללית הנוגעת לטהרת וקדושת המשפחה, להערים הערמות לעקור קדושי ישראל, ולעשות נשותיהם למיוחדות וקנויות לזמן, היאומן כי בעיקרי תורה זו ינהיגו הוראה למעשה על דעת עצמם?

ועל כן יתנני לבי להאמין, כי יבררו כל דבריהם וטעמיהם מפורש, ואחרי אשר ישמעו תשובה ברורה, יודו כמידת חכמים על האמת, ויאמרו, ברם דברים שאמרנו, טעות היה בידינו, ולא תהיה התורה לב' תורות, והיה שלום על ישראל.

והנני מוקירו ומכבדו הדו"ש ברגשי כבוד ויקר

חיים עוזר גראדזענסקי"

מסיכום דברי מרן הגר"ח"ע עולה, שהשתית את דבריו על שלושה יסודות:

א. תקנה זו היא טעות במישור ההלכתי.
ב. אין להורות הלכה בענייני אשת איש, בלי התייעצות עם גדולי ההוראה בארצות הגולה, קל וחומר מדין היתר עגונה.

ג. ההתייעצות צריכה להיות, עם זקן ההוראה ויחיד בדורו, כדוגמת הרב דוד פרידמן, אב"ד פינסק – קרלין.

דברי הגר"ח"ע, שהיתר עגונה מחייב התייעצות עם גדולי ההוראה, מקורם בדברי גדולי הפוסקים.

הריב"ש בתשובותיו (סימן שעז), כותב על היתר עגונה שהגיע לפניו:

נישואין, שתצא אשת איש בלא גט, וגם אין ביד הרבנים להפקיע הקידושין.

אולם לפי דברי תשובתו, יש להרבנים טעמים שונים ומספיקים, שלא נתבארו עדיין בהחלטתם. אמרתי להעיר את מעלת כבודו הרם, ולבקשו אשר יציע פרטי הדברים וטעמם, במכתב להרב ר' דוד פרידמאן הי"ו, האב בית דין דקהילת פינסק – קרלין. הגאון הנזכר, הוא זקן ההוראה לבית ישראל, ויחיד בדורו, רוב גדלו בהלכה יעידון חיבוריו הגדולים "פסקי הלכות", שם יגלה מקור הדינים משני התלמודים, הוא יברר ברוחב בינתו כל הדברים לשרשם, ויודיע דעתו דעת תורה.

בל יפלא הדבר, כי רבני חוץ מתערבים בהוראת רבני צרפת, כי זאת התורה אינה מוגבלת במקום, ואף כי (ובפרט) בענייני נישואין ועריות, אשר לדעתנו אין ממש בתנאי כזה, והאשה אשר תינשא בחיי בעלה לאיש אחר, בלא גט פטורין כדת משה וישראל, הרי היא אשת איש גמורה, ובניה מאיש אחר ממזרים, ואסור להתחתן אתם, ואם כן הלא הדבר נוגע לכל קהל הגולה.

והנה לא אכחד אשר יפלא בעיני, לא אוכל להאמין, **אשר בעניין חמור כאשת איש, יתקנו רבנים תקנות על דעת עצמם, בטרם יתיישבו בדבר עם גדולי ההוראה בכל ארצות הגולה. ולו גם נדמה להם צד היתר בדבר, האם כן עושים למעשה? וכמו שאמרו חז"ל (גיטין יט, א): "וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה"? הן גם בשאלת עגונה יחידית נמלכים בדבר עם גדולי**

כתוב (משלי יא, יד) ותשועה ברוב יועץ, ואומר (שם טו, כב): וברוב יועצים חכמה, וכי היכי דלימטי ליה שיבא מכשורא [נסורת קטנה מן הקורה. והוא משל. והנמשל: כדי שאם נטעה בדין יתחלק העונש בין כולנו, ויקלו מעלי]. אי בעית אימא סברא, כדאיתא בכמה מקומות. ואם לא עשה כן אינו מנוקה משגיאה, וזה מבואר בתשובות הרב"ש ז"ל".

גם המבי"ט, שהובא בתשובה זו של הבית יוסף, ונדפס גם בשו"ת מבי"ט (ח"א סימן קפו), כתב בהיתרו:

"ומה שנראה לע"ד, כתבתי להלכה גם למעשה, אם יסכימו המורים בעלי הוראה נר"ו. נאום הצעיר משה ב"ר יוסף מטרני זלה"ה".

בתשובה קפ"ז, ממשיך המבי"ט לספר על היתר העגונה הנ"ל:

"אחר שתי שנים שהתירתי אשה זו, ותליתי התרה למעשה עד שיחתמו ב' החכמים מבעלי הוראה, ועדין לא חתם עמי אלא אחד, בא לפני איש ודרש ממני, שהיה רוצה לישאנה. והשבתי לו, שלא התירתי למעשה עד שיחתמו ב' חכמים אחרים בעלי הוראה עמי".

כך כתב גם מהר"ם מלובלין (שו"ת מהר"ם מלובלין סימן קי):

"כל הנ"ל נראה לי מדינא, דאשת כמר יוסף הנ"ל שריא להינשא בהסכמת מעלת כבוד תורתו, אבל לענין מעשה, לא הייתי סומך על עצמי לבדי לעשות מעשה, בלא הסכמת מורי הוראות".

"והיה ראוי שישאלו על זה כל חכמי הגלילות, ובראשם מורינו הר"ר נסים נ"ר, שהוא תל שהכל פונין בו. ולא שחכם אחד יסמוך על סברתו להקל... והנה, אין החכם המתיר מנוקה משגיאה! כבודו במקומו מונח, על שלא קרא כל חכמי העיר ההיא, ושירדו כלם למניין ויסכימו בהיתר. ואם יש חולק ונוטה להחמיר, ונגשו אל השופט הגדול העומד על בני עמנו להורות את בני ישראל, הוא מורינו הר"ר נ"ר, טרם יפסוק הדין, להתיר ולהקל בדבר שבערוהו ובשל תורה. אלא שהיותו בעיניו גדול על כל זולתו, גרם לו.

מן הבית יוסף, הביא את דברי הריב"ש, בתשובותיו (שו"ת בית יוסף דין מים שאין להם סוף סימן א):

"ותחילה אקדים ואומר, דאע"ג דבעיגונא הקילו, לאו רבותא היא להקל ולהתיר מתוך אומדנות, אדרבה, יש להיות מיראי הוראה, ואף אם יראה בעיניו שיש ראיות להתיר, לא יצא מלפניו היתר, לא בכתב ולא בעל פה, עד אשר יאספו כל בעלי הוראה, ויסכימו כולם או רובם לדעת אחת. צא ולמד ממה שכתב הריב"ש ז"ל, על מי שהתיר עגונה אחת ולא נמלך בחכמי העיר וז"ל: "והנה אין החכם המתיר מנוקה משגיאה, כבודו במקומו מונח, על שלא קרא כל חכמי העיר ההיא, ושירדו כולם למניין, ויסכימו בהיתר".

בהמשך תשובתו, כתב הבית יוסף כך:

"ראוי להימלך בהיתר עגונה, אפילו בדבר ברור, עם חכמי העיר, וירדו כולם למניין, ויסכימו בהיתר, וקרא

המדינות. ואם לא ישמעו לקול זעקת גדולי ישראל האומרים, שאין זה תיקון אלא מעוות, ידעו נא כי חטאים המה בנפשותם, והבדל יבדלו מכל קהל ישראל..."

בעל "עבודת המלך" על הרמב"ם, רבי מנחם קראקאווסקי זצ"ל, שהיה דיין ומו"צ בוויילנא, כתב על הצעת רבני צרפת:

"זאת אשר מצאתי בעיני להעיר, הנה דבר כזה, הנוגע לדיני א"א וממזרות, א"א לומר כי הוא ענין הנוגע לצרפת מקום בעלי התקנה, אלא גם לכל העולם כולו, לכל ישראל מקצה הארץ ועד קצה הארץ כמובן. אינני יודע בשום אופן, איך יכולים הרבנים הצרפתים, לתקן דבר כזה, מבלי שאלת פי גאוני ישראל, גדולי הדור, שבכל תפוצות הגולה... נוגע זה בעיקרי טהרת בנ"י, איך מלאם לבם לעשות כדבר הזה, מבלי התיישב עם ראשי הגולה בכל מקומות מושבותיהם... חוסו נא, רחמו, דברים כאלה אינם נעשים על ידי קומץ רבנים ממדינה אחת..."

הרב יהודה לובצקי זצ"ל, מסכם בכך, את מכתבו לראש הרבנים המתקנים, הרב יוסף להמן:

"סוף דבר, אינני חפץ להחליט שום דבר, ולומר 'קבלו דעתי', רק שאני אומר, כי לתקן דבר חדש בעניין חמור כזה, צריך הסכמת גדולי חכמינו, ולא לסמוך על רבנים יחידים... ואומר אני על עצמי, אשר זה כשלשים שנה שאני מורה הוראות, ודנתי בפני הרה"ג מורינו הרב צדוק הכהן נ"ע בהרבה דינים וש"ת, ותהילה לאל כל השו"ת וההוראות

הטעם שבענייני עגונה הצריכו הפוסקים התייעצות עם בעלי הוראה, הוא מפני חומרת אשת איש, ומפני שטעות בעניין זה, עלול להביא לכישלון של רבים באיסור ממזרות, כפי שכתב האחיעזר.

בעל ספר החינוך, כלל עניין זה, במצוה תצו:

"[ציונון] בכל דור ודור גם כן, שנשמע אל החכמים הנמצאים, שקבלו דבריהם, ושתו מים מספריהם, ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות, להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת, נכווין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה, אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו, לא נצלח לכל".

2. סמכותם המוחלטת של גדולי הדור

בעניינים אלה

מלבד עצם חובת ההתייעצות, הדגיש מרן הגר"ח"ע בבקשתו מהרב להמן, שיתיעץ עם זקן ההוראה ויחיד בדורו, הרב דוד פרידמן, אב"ד דקהילת פינסק קרלין.

מכך, עולה עיקרון הלכתי נוסף, שבענייני הלכה והוראה שעניינם שייך לכלל ישראל, כהתרת אשת איש, אין להורות בלי שהתקבלה הסכמתם של גדולי התורה וההוראה שבדור.

עיקרון זה, נקבע על ידי גדולי ישראל נוספים.

המהרש"ם, בהתנגדותו להצעת רבני צרפת, המופיעה בספר אין תנאי בנישואין (דף יא, ב, יב א), כותב כך:

"חרדה אחזתני, איך יעלה בדעתם... וגם זה, רק בהסכמת גדולי הדור... וגם לפי דעתם... אין רשות לעשות... בלא הסכמות כל גדולי ישראל בכל

מעשה על פיו, וייוולדו בנים, ובבואם למקום אחר, שדעת הרבנים שם להחמיר, ידונום כממזרים ואין תקנה להם. ע"כ הצעתי, שייפטר הדבר אחרי מו"מ והסכם בין גדולי הדור... מסקנת הדברים, שהעניין צריך יישוב והחלט ע"י גדולי הדור".

מדברי גדולי ישראל אלה עולה, שבענייני הלכה והוראה, שעניינם שייך לכלל קהילות ישראל, אין להורות בלי הסכמת גדולי התורה וההוראה שבדור.

גם שאלת יהדותם של בני העדה האתיופית, היא שאלה הנוגעת לשמירת כרם בית ישראל, שלא יתערבו בו גויים, ובפרט, שיש לכך השלכות גם לעניין אשת איש, בשאלת תוקף קידושי האתיופים קודם גירום.

בעניינים אלו, ההכרעה מסורה לגדולי הדור בלבד, וכל המורה בהם ללא הסכמתם, הוא בכלל "תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה", שעליו אמרו חז"ל במסכת סוטה (כב, א):

"א"ר אבהו אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב: כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה? כי רבים חללים הפילה - זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה".

השולחן ערוך (יורה דעה רמב, יג) פוסק הלכה זו, ומוסיף בחומרת הדברים מהמשנה במסכת אבות (ד, ז), שעוסקת במי שגס ליבו בהוראה:

"תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, הרי זה שוטה רשע וגס רוח, ועליו נאמר: כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו)".

רבינו יונה, בספרו שערי תשובה (שער ג הלכה נב), הוסיף, שהמורה שלא כהלכה, עובר על 'לפני עור לא תיתן מכשול':

נתקבלו ברצון. ואם היה בא שאלה כזו לפני, והייתי מוצא בו טעם להתיר, בפה מלא הייתי אומר, כי להוראה כזאת אינני כדאי להורות, והייתי פונה לגדולי הדור. וכאשר יסד הבארן עדמונד ראטשילד, את המושבות בא"י, נשאלתי ע"י הר"מ ערלינגער נ"י, במעמד הרב הג' מו"ה צדוק הכהן ז"ל, בעניין עבודת האדמה בשביעית בזה"ז, והשבתי, כי בשאלה כללית כזאת, אינני כדאי להורות, רק אשאל על פיהם לגדולי זמננו. ובחרנו בהגאון ר' יצחק אלחנן זצ"ל, ועוד שני גדולי הדור. ובפרט לשאלה כזאת, הנוגעת לכלל ישראל המתחתנים זה את זה, ובעניין איסור אשת איש החמורה. ולכן אחרי העיון בדבר ההצעה שלכם, תבחרו באיזה גדולי הדור, ואם יסכימו עמכם, מי יבא לערער בזה, וכל העם על מקומו יבא בשלום, אולם אל יהי לבנו גס בהוראה כזו, ולא נהיה נבהלים לעשות דבר לבדנו...".

בשו"ת דבר אברהם חלק ג סימן כט, כתב עיקרון זה, לגבי שאלת תוקפם של נישואין אזרחיים:

"הן ידוע לכתר"ה, שלפני שנים אחדות פניתי להרבנים הגאונים בקול קורא אודות זה. בקול קורא ההוא עוררתי, ששאלה זו הנוגעת לכלל ישראל, שלא יתערבו ביניהם פסולי משפחה, הגוררים אחריהם חשש ממזרות, אינה שאלה פרטית ומקומית, ואי אפשר שתהא נדונית ונפתרת ע"י כל רב יחיד ויחיד, כאו"א לפי שיקול דעתו, שא"כ התורה נעשית כשתי תורות, ובית ישראל נקרע לקרעים, שרב אחד יתיר ויעשה

הרחמים]. אמר לו [הקב"ה]: כל זמן שישראל חוטאין - יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם³⁷. [הגמרא דורשת את המשך הפסוק]: "ה' ה' " [מדוע הוכפל שם הוי"ה המורה על מידת הרחמים? בכך התכוון ה' לומר] - אני הוא [ה' המרחם] קודם שיחטא האדם, ואני הוא [ה' המרחם] לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה.

[ממשיך הפסוק]: "אל רחום וחנון" [וגו'], אמר רב יהודה: ברית כרותה [היא] לשלש עשרה מדות [הללן] שאין חזרות ריקם [אם יזכירו אותן ישראל בתפילת תעניתם³⁸, כמו] שנאמר (שם, י) [מיד לאחר יג' המידות]: "הנה אנכי כרת ברית", [וברית זו מתייחסת לשלש עשרה המידות האמורות למעלה, שמובטח לנו שהזכרתם תשפיע לטובה].

עניין זה מוזכר גם בתפילת "אל מלך", הנאמרת בימי הסליחות והתעניות כהקדמה ליג' המידות:

"אל הורית לנו לומר שלש עשרה [מידות של רחמים], וזכור לנו היום ברית שלש עשרה".

בפירוש "עץ יוסף" על העין יעקב, הביא על מאמר חז"ל זה, את פירושו הנפלא של האלשיך:

"רבים מקשים, כי הרבה עשו כן בי"ג מדות ולא הצליחו! וכתב האלשיך

הוא יתברך אינו גוף, ולא ישיגוהו משיגי הגוף. ומפרשי רבנן [את דרשת חז"ל], דלישנא דויעבור ה' על פניו, דרשינן כש"ץ העובר לפני התיבה".

³⁸ רש"י.

"ולפני עור לא תיתן מכשול (ויקרא יט, יד). הוזהרנו בזה שלא להורות את בני ישראל אשר לא כדת ושלא כהלכה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ריש מסכת אבות): הוו מתונים בדין. ונמהרי לב להבין ולהורות, לא יצילו את נפשם מתת מכשול לפני עור, וחטאתם כבדה מאד, כמו שנאמר (תהלים פב, ה): לא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו, ימוטו כל מוסדי ארץ. ועוד אמרו (אבות ד, יג): הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון. ואמרו (סוטה כב א): כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו) - זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה".

מכל הנ"ל עלה בדינו, שעצם העובדה שרוב גדולי ישראל בדורנו סבורים, שאין להתיר את יוצאי אתיופיה לבוא בקהל ללא גיור מלא מחדש, מחייבת כל מורה הוראה, להורות כן למעשה.

ח. שכרה של שמירת קדושת עם ישראל חז"ל במסכת ראש השנה (יז, ב), מגלים לנו את מעלתם הנפלאה של יג' מידות הרחמים:

[כתוב בפסוק (שמות לד, ו) שלפני שלוש עשרה המידות]: "ויעבר ה' על פניו [של משה] ויקרא", אמר רבי יוחנן: אלמלא [ש]מקרא כתוב [כן מפורש], אי אפשר [היה] לאומרו [מעצמנו. הכתוב] מלמד, שנתעטף הקדוש ברוך הוא [בטלית] כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפילה [של שלוש עשרה מידות

³⁷ הריב"א שם מבאר את עניין התעמפות ה', ואת דרשת חז"ל:

"מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא. פירוש, שנראה כן למשה במראה הנבואה [שהרי אי אפשר לומר שהכוונה להתעמפות אמיתית, שהרי

"על דברי הגמרא 'ויעבור ה' על פניו ויקרא, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפילה, אמר, כל זמן שישראל חוטאין, יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם... ברית כרותה לי"ג מדות, שאין חוזרות ריקם" הביא רבינו (בשיעור מתאריך ט' חשוון תשע"א) את דברי המפרשים, שהקשו, שבתחילה לשון הגמ' "סדר תפילה" היינו **שאמירת** הי"ג מדות מועילה, ואח"כ איתא בגמרא "**יעשו**"! ועוד קשה, שאנו רואים שלא תמיד האמירה מועילה, והלא ברית כרותה שאין חוזרות ריקם!

אלא יש לומר, דהן אמנם אמירת י"ג מדות הוא דבר טוב, אבל ברית כרותה אינה **באמירת** י"ג מדות גרידא, אלא בתנאי שגם **מקיימים** את המידות, מה הוא רחום אף אתה רחום וכו'."

בהערה 5 שם הובא, שאמנם מדברי רש"י משמע שדי בהזכרה, אבל כבר הובא בספר ראשית חכמה, שהגאונים פירשו, שיש צורך בעשיית המידות:

"ברש"י ר"ה שם כתב: "ברית כרותה לשלש עשרה מדות הללו שאם 'יזכירום' ישראל בתפלת תעניתם אין חוזרות ריקם". אבל בראשית חכמה (שער הענוה פ"א ד"ה והכלל) כתב וז"ל: "ושמעתי משם הגאונים, על כי כוונה זו אמרו במסכת ר"ה, מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ, והראה למשה, ואמר לו, כ"ז שישראל יעשו לפני כסדר הזה, אני

בתהלים וז"ל: ושמעתי בשם לבנת הספיר³⁹, שעל כן לא אמר **אמרו לפני** כסדר הזה, אלא **עשו לפני** כסדר הזה, שכיוון לאמר, כי לא באמירה לבדה תליא מילתא, אלא בעשייה, כי אותן המידות שזכרין רחום וחנן ארך אפים כו', **תעשו אותם כסדר ההוא**, ועל ידי כן לא ישובו ריקם, עכ"ל".

גם העיון יעקב, כותב דברים דומים, ומדייק זאת מדברי הגמרא:

"מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ – נראה לי, דלכך התעטף הקב"ה כן בעצמו, ולא צווה אותו לעשות כן בדיבור בעלמא, לומר לך, דלא מהני תפלת הש"ץ, אא"כ שהוא מידבק ג"כ בדרכיו אלו, וכדאיתא במדרש ילקוט פ' עקב (רמז תתעג), על פסוק (דברים יא, כב) "ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו": אלו הן דרכי המקום, ה' ה' אל רחום וחנן וכו'. לכך קאמר (יואל ג, ה) "כל אשר יקרא בשם ה' ימלט וכו' " עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי עכ"ל".

גם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ביאר כך את דברי הגמרא, כפי שמובא ב"הערות" כאן:

"ברית כרותה לי"ג מידות, שאין חוזרות ריקם - היינו למי שמתנהג במידותיו יתברך, כמו שאמרו ז"ל מה הוא רחום, אף אתה רחום, ואז מתנהגין עמו מן השמים ג"כ בי"ג מדות של רחמים".

בעלון "פניני אי"ש" (גליון 34), הובאו דברי מרן בהרחבה:

³⁹ "וספר לבנת הספיר, טוב הוא, ואמת, ויציב, ונכון".

³⁹ ספר זה מפרש את התורה על דרך הסוד בלשון הווה, וכתב בספר נגיד ומצווה, לרבי יעקב צמח, מתלמידי האר"י, שהאר"י ז"ל התבטא על ספר זה:

חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום⁴⁰, **מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש**, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכנויין ארך אפים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן ולהדמות אליו כפי כוחו".

בדברי הרמב"ם רואים אנו, שחלק מההידבקות במידותיו של מקום, הוא להיות קדוש.

התורה עצמה מזהירה על כך (ויקרא יט, ב):

"דִּבְרֵי אֱלֹהִים לֹא-יִשְׁרָאֵל וְאִמְרָתָם אֲלֵהֶם קְדָשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"⁴¹.

שמוך בזימת אשתו, או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשור למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה:

לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצווה בדבר כללי, שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל, כעניין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין, ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצווה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו, כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש, ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה, אף על פי שלא הוזכרו ממנה בתורה, כעניין שהזכירו (חגיגה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל בריבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כעניין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט מז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות, כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה במלה מימיו.

מוחל להם עכ"ל. והדבר קשה, שהרי אנו רואים כמה פעמים אנו מזכירים י"ג מידות ואינם נענים! אלא אומרים הגאונים, כי כוונת יעשו לפני כסדר, אין הכוונה לבד על עטיפת טלית, אלא שיעשו סדר המידות שלימד הקדוש ב"ה למשה שהוא אל רחום וחנון דהיינו מה הוא רחום אף אתה תהיה רחום וכו' וכן לכל י"ג מידות".

אם כן, כל סגולת י"ג מידות, תלויה בהידבקות במידותיו של מקום.

הידבקות זו, מצוות עשה היא, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פרק א הלכה ה - ו):

"מצוין אנו ללכת בדרכים האלו הבינונים, והם הדרכים הטובים והישרים, שנאמר והלכת בדרכיו. כך למדו בפירוש מצוה זו: מה הוא נקרא

⁴⁰ יש לשים לב, שנצטוונו כאן לא רק על עשיית חסד בצורה אקראית, אלא על הפיכת החסד לדרך חיים.

קיום מצווה זו בא לידי ביטוי, באירגוני החסד הנפלאים, הקיימים בציבור החרדי.

בשנת תשס"ה, הוכרה יד שרה, בראשותו של הרב אורי לופוליאנסקי, כארגון מיעץ למועצה הכלכלית חברתית של האומות המאוחדות, המעמד הגבוה ביותר אליו יכול להגיע ארגון לא ממשלתי ברמה העולמית. זו הייתה הפעם הראשונה, בה גוף ישראלי או יהודי כל שהוא, מקבל מעמד שכזה.

במסגרת זו, באות משלחות מכל העולם, כדי להכיר את הארגון מקרוב, וגיסתי שתחיה, השולמת בשפה האנגלית, משמשת כדוברת הארגון.

הרב לופוליאנסקי ביקש ממנה להדגיש למשתתפים בסיוורים אלה, שהמניע לכל הפעילות בארגון, הוא דתיו בכך ביקש להביע את האמת הפשוטה, שהמקור לחסד ומוסר אמיתיים, הוא רק דרך חיבור לקב"ה ותורתו.

⁴¹ הרמב"ן בפירושו על התורה, מבאר מצווה זו בצורה נפלאה:

"והעניין, כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה הביאה איש באשתו, ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאווה מקום להיות

בזה קיום מצוות הדביקות במידותיו של
מקום, ועל ידי זה זוכים לשכר הנפלא, שי"ג
המידות אינן חוזרות ריקם.

ה' יזכנו, לדבקה בו, להתקדש בקדושתו,
ולעבדו בלבב שלם.

חלק מקדושה זו, היא שמירת קדושת עם
ישראל, שלא יתערבו בהם גויים ופסולים ח"ו.

מצווה זו, מוטלת במיוחד על דייני ישראל,
שבידם להשגיח על כך.

נמצא, שמלבד החובה הגדולה, שהצטוו דייני
ישראל, לשמור על קדושת ישראל, עוד יש

וזה דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת
פרמי הדין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא
תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר
והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה היושר וההשוויה, וכל
לפנים משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם)
בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת,
אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר
תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה.
וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם - לומר
שאנחנו נזכה לדבקה בו, בהיותנו קדושים.

באלו ובכיוצא בהן באה המצווה הזאת הכללית,
אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד
שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו, כמו
שאמרו (ברכות נג ב) והתקדשתם אלו מים
ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים, כי
קדוש זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצות
מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה
נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם
מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים.

